

Klaipėdos universitetas
Lietuvos istorijos institutas
Vilniaus universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 26

VILNIUS 2004

Redaktorių kolegija:

Algirdas Girininkas (*ats. redaktorius ir sudarytojas*)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Vytautas Kazakevičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mykolas Michelbertas
(*Vilniaus universitetas*)

Ēvalds Mugurēvičs
(*Latvijos universiteto
Latvijos istorijos institutas*)

Vytautas Urbanavičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“*)

Gintautas Zabiela
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Vladas Žulkus
(*Klaipėdos universitetas*)

PAKALNIŲ PILKAPIAI (VILNIAUS R.)

VYKINTAS VAITKEVIČIUS

ĮVADAS

Kultūros vertybių apsaugos departamento užsakymu 1998–1999 m. buvo tiriami Pakalnių 1-ieji pilkapiai (Vilniaus r., Buivydžių sen.; AR 1436, A 1221). Ištirti 7 labiausiai suardytai pilkapiai ir jų liekanos, bendras plotas – 542,5 m². Ši glausta tyrinėjimų publikacija atspindi ir įvertina pagrindinius tyrimų rezultatus.

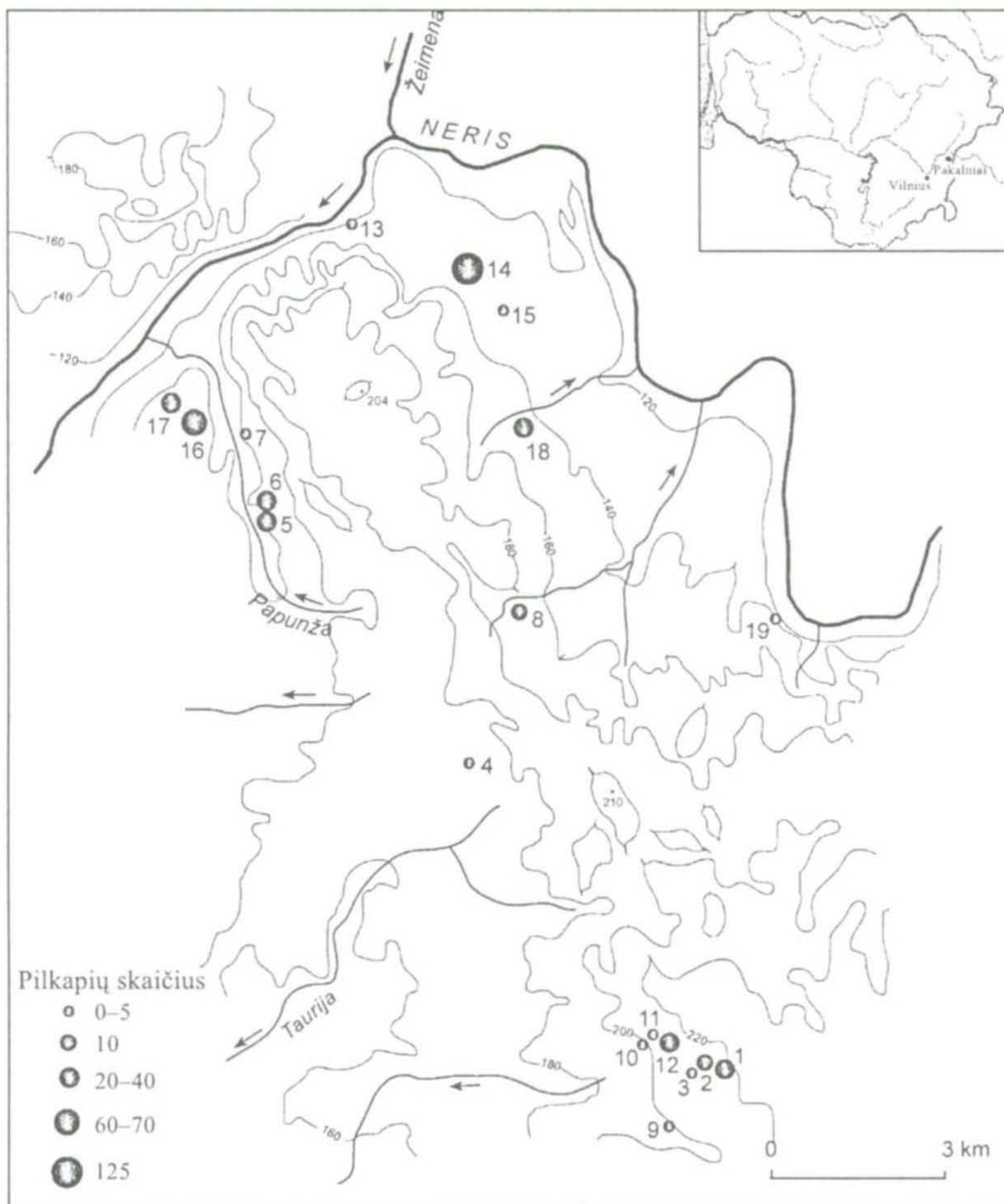
Buivydžių aukštumos archeologiniai paminklai

Medininkų kalvyno šiaurinė atšaka, nusitęsus iki Neries ir Žeimenos santakos, paprastai vadinama Buivydžių aukštuma. Manoma, kad paskutinio apledėjimo laikotarpiu ji buvo atsidūrusi tarp dviejų ledinių „liežuvių“ iš šiaurės rytų ir pietvakarių. Aukštumos paviršius tada patyrė prieledyninių sąlygų poveikį, jos šlaitai slinko žemyn, dėl paviršiaus solifliukcijos procesų juos išraižė raguvos. Paviršiniuose sluoksniuose vyko žymūs pakitimai ir susidarė savitas paviršinių (dirvodarinių) uolių sluoksnis (Kudaba, 1992, p. 365–367). Šiuos Buivydžių aukštumos ypatumus žmonėms teko įvertinti. Jie nepamėgo véjuotų, nuardytu ir nederlingu dirvožemiu aukštikalnių, kuriose ne-pasiekiamai giliai slūgso vanduo. Žmonės rinkosi aukštumos pašlaitės, vandens kaimynystė. Šiuo metu Buivydžių aukštumoje žinomų archeologinių paminklų topografija minėtą išvadą patvirtina: I t-mečio pr. Kr. – pirmųjų amžių po Kr. gyvenvietės ir radimvietės, I t-mečio laidojimo vietas (1 pav.), II t-mečio pradžios piliakalnis Révoje yra upių bei upelių slėniuose arba aukštumose, ežerų pakrantėse.

Nors Buivydžiai yra pačioje Vilniaus pašonėje, jų apylinkių archeologijos paminklai ligšiol palyginti mažai žvalgyti. Jų nemini XIX a. pabaigos archeologiniai savadai. XX a. trečiajame dešimtmetyje į Kauno miesto muziejų pateko 1890 m. B. Kaminskos kasi-néjimų Varapniškių pilkapyne radiniai. Tik Révos (Santakos) piliakalnis ir Santakos pilkapiai ketvirtajame dešimtmetyje buvo įtraukti į Vilniaus krašto archeologijos paminklų sąrašą (Cehak Hołubowiczowa, 1936, p. 37).

Dauguma Buivydžių archeologijos paminklų ta-po žinomi aštuntajame dešimtmetyje, rengiant bei tikslinant kultūros paminklų sąrašą, Lietuvos istorijos instituto 1971 ir 1973 m., Mokslinės metodinės tarybos 1979 m. žvalgomujų ekspedicijų metu (žvalgyti Baravykinės, Pakalnių, Pilviškių, Pukštėnų, Puntuzų, Révos, Skersabalių pilkapynai). Tuo laikotarpiu ir vėliau taip pat nustatyti Veseluchos, Pakalnių 2-ieji pilkapiai, Bareišiūnių, Santakos senovės gyvenvietės, pakartotinai surastas Révos (Santakos) piliakalnis. Tolėsių žvalgymų reikalauja nenustatyti Pakalnių ir Maikūnų senovės gyvenvietės, Kirtimų (Vilkabrasčio) ir Papunžės pilkapiai.

Buivydžių aukštumos šiaurės vakarinės dalies archeologinius laidojimo paminklus imta tirti tik 1997 m., pradėjus įgyvendinti kvartalinių linijų ardomų pilkapių tyrimų programą. Tyrinėti Baravykinės 1-ieji ir 2-ieji (atitinkamai 1997 ir 1998 m., vad. V. Šimėnas), Pakalnių 1-ieji (1998–1999 m., V. Vaitkevičius), Pilviškių (2000 m., V. Vaitkevičius), Puntuzų 1-ieji (1999 m., V. Kliaugaitė), Santakos (2000–2002 m., V. Vaitkevičius), Skersabalių 1-ieji ir 2-ieji (1999 m. V. Vaitkevičius ir 1997 m. V. Šimėnas) pilkapynai. Vis

1 pav. Buvydyžių aukštumos šiaurės vakarinės dalies Rytų Lietuvos pilkapiai.

1 – Baravykinės 2-oji grupė; 2 – Baravykinės 1-oji grupė; 3 – Baravykinės 1-asis pilkapis; 4 – Kirtimai–Vilkabrastis; 5 – Pakalnių 2-oji grupė; 6 – Pakalnių 1-oji grupė; 7 – Papunža; 8 – Pilviškės; 9 – Puntuzų 1-oji grupė; 10 – Puntuzų 2-oji grupė; 11 – Puntuzų 1-asis pilkapis; 12 – Puntuzų 2-asis pilkapis; 13 – Réva; 14 – Santakos 1-oji grupė; 15 – Santakos 2-oji grupė; 16 – Skersabalių 1-oji grupė; 17 – Skersabalių 2-oji grupė; 18 – Varapniškės; 19 – Veselucha. V. Vaitkevičiaus brėž.
Fig. 1. Barrows of the Eastern Lithuania on the north-western part of Buvydyžiai heights.

dėlto ištirti vienas ar keli pilkapiai teikia daugiau orientinių žinių apie šio regiono Rytų Lietuvos pilkapių chronologiją negu galutinę tikslią informaciją. Vienalaikių šių pilkapynų senovės gyvenviečių Buvydyžių apylinkėse iki šiol nežinoma. I t-mečio pr. Kr. – pirmų-

dydžio, 0,2 m aukščio, su viršuje pradėta gludinti vos 0,15x0,26 m dydžio ir 2,5 cm gylio įduba. Vėliau akmuo įtrūko ir nebebuvo naudojamas.

Su minėta gyvenviete reikėtų sieti ir gludintus akmeninius kirvelius, kurių, anot T. Grudinskos iš

jų amžių po Kr. gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, kuriame rastas gamybinis objektas, aptiktas po Pilviškių pilkapių (Vaitkevičius, 2000; Ostrauskas, 2002).

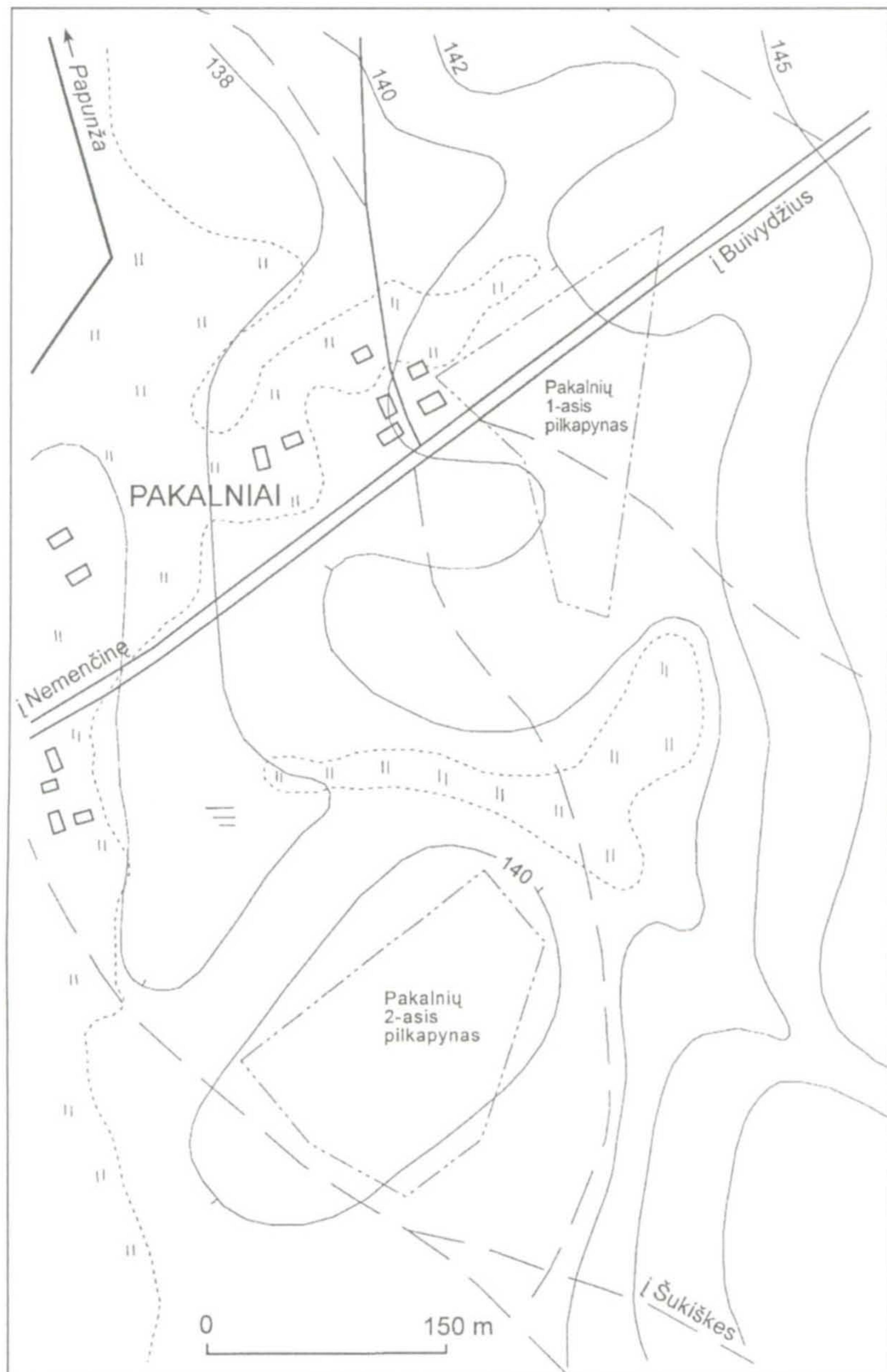
Iš čia minėtų ir 1890 m. Varapniškių pilkapių kasinėjimų rezultatų (iš viso ištirti ne mažiau kaip 33 pilkapių iš maždaug 415) matyti, kad dauguma jų priklauso I t-mečio pirmajai pusei – viduriui (Pakalniai, Puntuzai, Pilviškės, Santaka, Skersabaliai, Varapniškės). I t-mečio antrajai pusei, sprendžiant iš įrangos, priklauso terti Baravykinės pilkapių. Be IV–VI a. radinių iš Varapniškių, KVDM saugomi ir 4 pjautuvai, atrodo, būdingi I t-mečio pabaigai ar II t-mečio pradžiai¹.

Šioje publikacijoje skelbiami Pakalnių 1-ujų pilkapių tyrimų rezultatai teikia bene daugiausiai informacijos apie Buvydyžių aukštumos rajone I t-mečio pirmojoje pusėje – viduryje gyvenusių žmonių laidojimo papročius.

Pakalnių archeologiniai paminklai

Dabartiniais duomenimis, Pakalniuose, kol kas tiksliau nenustatytoje vietoje, būta I t-mečio pr. Kr. – pirmųjų amžių po Kr. gyvenvietės. Iš jos, matyt, yra kileš tyrimų metu pilkapių 7 akmenų vainike rastas trinamujų girnų apatinis akmuo. Jis 0,3x0,4 m

¹ Apie kasinėjimus Varapniškėse žinoma labai nedaug. Jų radiniai 3-iajame dešimtmetyje į Kauno miesto muziejų pateko be tyrimų aprašymo, tačiau KVDM eksponatų registracijos knygoje prie radinių nurodoma, kuriuose kapuose jie rasti. Bet tokios informacijos nėra prie pjautuvų (VDKM 712:42-45), o tai leidžia išarti, kad jie neturėjo lauko numeracijos, buvo rasti atsitiktinai arba ne ten pat, kur visi kiti radiniai. Yra pagrindo manyti, kad Varapniškėse būta ir vėlyvojo geležies amžiaus pilkapių ar kapų.

2 pav. Pakalnių archeologiniai laidojimo paminklai. V. Vaitkevičiaus brėž.
Fig. 2. Pakalniai burial sites.

Griaučionių, buvo randama kažkur prie 1-osios Pakalnių pilkapių grupės. Vienas gludintas akmeninis kirvelis su skyle kotui įstatyti buvo rastas ir apie 0,8 km į PV nuo Pakalnių, prie H. Čupalkovskos sodybos, Papunžos upelio kairiajame krante.

Pakalnių 1-oji pilkapių grupė (A 1221) yra miške

abipus kelio Nemenčinė–Buivydžiai, į R nuo J. ir Z. Voitkevičių sodybos, ant pirmosios Papunžos upelio slėnio terasos (2, 3 pav.). Pilkapynas yra aktyvios ūkinės veiklos zonoje, todėl keletas jo pilkapių jau sunaikinti. Dabar suskaičiuoti 27 pilkapių, išsidėstę Š–P kryptimi. Šiaurėje esančių pilkapių sampilai vidutiniškai 4–6 m skersmens, neretai šiek tiek pailgi, pvz., 5x6,5 m dydžio, suplokštėję, maždaug 0,3–0,4 m aukščio. Pilkapyno pietinėje dalyje net 5 iš 9 pilkapių yra 9–10 m skersmens, 0,4–0,6 m aukščio. Čia matomos pilkapius juosusių duobių žymės. Sampilų pakraščiai buvę apdėti vidutiniškai 0,3x0,4x0,2 m dydžio akmenimis, tačiau daugelis jų jau išlupinėti.

Žmonės šventai tiki, kad pilkapiuose palaidoti Napoleono kareiviai, tad nenuostabu, kad keli dideli pietinės pilkapyno dalies pilkapiai kitados buvo apardytai lobij ieškotojų. Anot E. Gajevskio iš Lozoriškių, prieškariu čia kasinėdami gimnazistai neva radę kardą. Minimi ir kiti pilkapių radiniai: žmonių ir žirgų kaulai, geležiniai dirbiniai, tačiau archeologinėje literatūroje (LAA, 1977, p. 78) klaidingai teigama, kad LNM saugomi apdege, IX–XII a. žirgų kapams būdingi radiniai iš Pakalnių (AR 145: 1–2; kitaip dar vadinanči Dolnia ar Dolina). Senuose lenkiškuose rašteliuose ant žalvarinio skambalo ir ietigalio nulaužta plunksna atitinkamai užrašyta: „D II 280 M.A. | Oelda G. 581 Dobina“ ir „D II 281 M. A. | Do-

bina“. Inventorinėje knygoje taip pat nurodoma, kad radiniai kile iš Dobinos vietovės buvusioje Vilniaus ir Trakų apskrityje (iš Dabintos, Kaišiadorių r.?).

Pakalnių 2-oji pilkapių grupė (A 1602) yra už 0,25 km į PV nuo 1-osios. Jas skiria šaltiniuota loma (2 pav.). Pakalnių 2-ajį pilkapyną 1998 m. nurodė V. Kulieš iš Artūriškių, kuris atmena, kaip

3 pav. Pakalnių pilkapyno vieta žvelgiant iš pietvakarių.
Kairėje – J. ir Z. Voitkevičių sodyba. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
Fig. 3. Pakalniai barrows viewed from the southwest. On the left – J. and Z. Voitkevičiai' homestead.

1937–1938 m. iš šių pilkapių buvo lupami akmenys statyboms.

Pilkapynas užima beveik visą ŠR–PV kryptimi pailgos aukštumos Papunžos slėnio plotą. Čia suskaičiuoti 36 pilkapiai. Pietvakarinėje dalyje pilkapiai išsidėstę ŠV–PR kryptimi, jie vidutiniškai 5–7 m skersmens, apie 0,3–0,5 m aukščio. Šiaurės rytinėje pilkapyno dalyje, aukščiausioje pakilumos vietoje, yra kompaktiška 10–12 m skersmens, 0,7–1 m aukščio pilkapių grupelė. Didžiausio pilkazio skersmuo siekia 16 m, aukštis – 1,3 m. Gana ryškios čia ir pilkapius juosusių duobių žymės.

Dauguma Pakalnių 2-ojo pilkapyno pilkapių turėjo akmenų vainikus, kurie prieškariu ir buvo ardomi. Sampilų pakraščiais daugelyje vietų žiojėja vidutiniškai $0,15 \times 0,25$, $0,2 \times 0,3$ m dydžio duobės. Nors pasakojama, kad pilkapiuose palaidoti nuo ma-ro mirę žmonės, prancūzai ar senovės laikų kariai, lobių ieškotojų rimčiau apardytas tik vienas pilkapis pilkapyno PV dalyje. Be to, menama, kad prie vieno pilkazio žemėje buvo didelis akmuo su X ženklu ar kažkokiu neįskaitomu parašu. Jis suskaldytas apie 1940 m.

Svarbu, kad padavimų žinoma ir apie pelkaitę, plytinčią į vakarus nuo 2-osios pilkapių grupės. E. Gajevskij iš Lozoriškių pasakoja, kad šioje pelkaitėje, kelio į Šukiškes, atsišakojančio iš kelio Nemenčinė – Buivydžiai, ŠR pusėje, prancūzai kitados paskandino savo brangenybes.

TYRINĖJIMŲ PAKALNIUOSE EIGA IR REZULTATAI

Tyrimų eiga

1998 m. kovą, buldozeriu valant sanitarinę juostą po aukštos įtampos elektros stulpais Pakalnių 1-osios pilkapių grupės teritorijoje, buvo suardyti 2 pilkapiai. Apie ši žalojimo faktą buvo informuotas Vilniaus r. paminklosagos skyrius ir KVAD. Tais pačiais metais Pakalnių pilkapių tyrinėjimai buvo įtraukti į ardomų archeologijos paminklų tyrimų programą. 1998 m. ištirti: dviejų pilkapių (1 ir 2) likučiai sanitarinėje juosteje po elektros linija; dviejų pilkapių (4 ir 5) likučiai ant ryšių kabelių trasos; pilkapis 3, apardytas Nemenčinės kelio (iš viso $353,5 \text{ m}^2$ plotas). 1999 m. ištirti: pilkazio 6, sunaikinto Nemenčinės kelio, likučiai; 7 suardytas pilkapis J. ir Z. Voitkevičių sodybos kieme; patikrinta telefono kabelių trasos sunaikinto spėjamo pilkazio vieta (iš viso 189 m^2 plotas) (4 pav.).

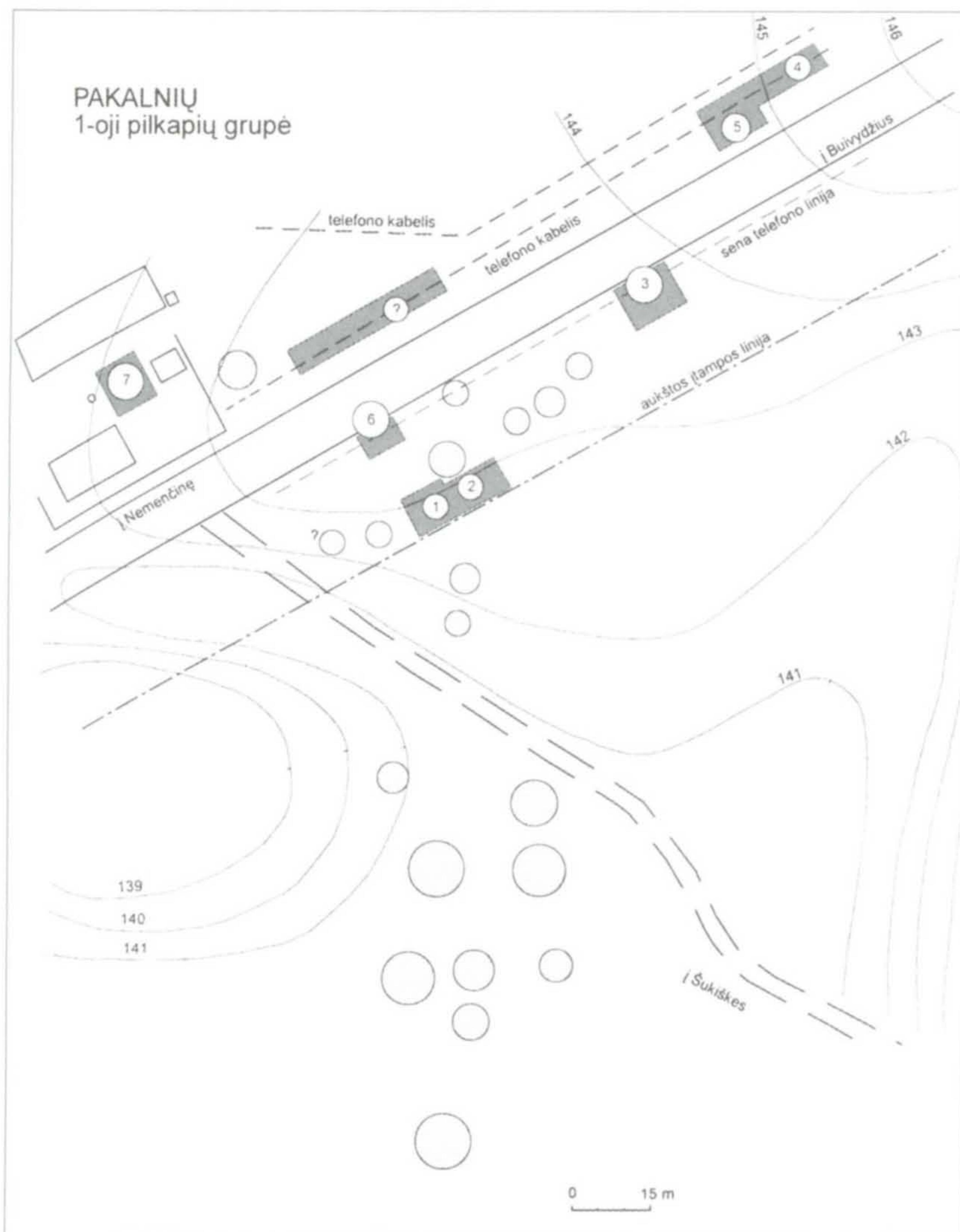
Pakalnių archeologinei ekspedicijai vadovavo šios publikacijos autorius. Jam talkino VU studentai archeologai I. Marmaitė bei V. Dapkevičius, moksleiviai ir vietas gyventojai. Tyrimų metu rasti dirbiniai buvo perduoti LNM, antropologinė medžiaga – VU Medicinos fakultetui, tyrimų ataskaitos ir fiksacinė medžiaga – LII rankraštynui.

Trumpa tyrimų apžvalga, pilkapyje 7 rastų dirbinį restauravimo aprašymas ir kape 2 rasta apvara publicuoti (Glemžienė, 2000; Vaitkevičius, 2000; Bliujienė, 2003, p. 52, pav. 5).

Metodika

Suardytų pilkapių 6, 7 bei spėjamo pilkazio vietoje tiesiog buvo kasamos perkasos. Pilkapių 4 ir 5 plotas buvo padalintas į 2 dalis taip, kad pavyktų užfiksuoti išlikusios sampilo dalies pjūvį. Geriau išlikusių pilkapių (1, 2, 3) plotas buvo dalinamas į 4 dalis taip, kad ketvirčių susikirtimo taškas sutaptų su aukščiausiu išlikusios sampilo dalies tašku. Aptiktų akmenų, duobių, kapų, radinių aukštis buvo niveliuojamas minėtų taškų atžvilgiu, taip pat absoliutaus aukščio skalėje.

Nuėmus miškožemį (velėną), preparuota 3–5 cm storio sluoksneliais, paprastai iki juodos, degesingos žemės sluoksnio. Pasiekus šį sluoksnį visame plote, buvo preparuojami kapai, įrengti giliau pagrindo, taip pat duobės. Kapų duobių užpildas bei aplinkinis smėlis buvo sijojamas $4 \times 4 \text{ mm}$ tankio rankine sijokle.

Ištirtų perkasų plotai

4 Tyrinėtų pilkapių numeracija

4 pav. Pakalnių 1-osios pilkapių grupės planas. Sudarė T. Šidiškis, V. Vaitkevičiaus papildymai.

Fig. 4. Plan of Pakalniai barrow group 1.

Vis dėlto Pakalnių pilkapių tyrinėjimus apsunkino daugybė objektyvių priežasčių: ant (prie) visų pilkapių augę seni medžiai; kapus ardžiusios medžių šaknys pilkapiuose 3 ir 5; kelininkų draudimas tirti po Nemenčinės kelio sankasa atsidūrusias pilkapių 3 ir 5 dalis; ryšininkų draudimas tirti tarptautinio ryšio trasų vietą prie pilkapių 4 ir 5; tam tikri sunkumai, iškilę tiriant pilkapį 7, esantį privačioje namų valdoje.

Pilkapių įranga

Tyrinėti Pakalnių pilkapiai turėjo romenėškojo laikotarpio pabaigoje ir tautų kraustymosi laikotarpiu Rytų Lietuvos pilkapiams būdingus akmenų vainikus (5 pav.) (Michelbertas, 1986, p. 69; Tautavičius, 1996, p. 47–48, 52–53). Vainikai sukranti iš akmenų viena (pilkapis 4), keliomis eilėmis (pilkapiai 2, 5) ar keliais aukštais (pilkapiai 1, 3, 6, 7) (6 pav.). Iširusių pilkapių vainikų akmenų rasta duobėse prie pilkapių 1, 2, 3, 4, 7. Pilkapio 3 pietinės duobės dugne, atrodo, rasta savarankiška akmenų vainiko dalis (7 pav.). (Su analogišku papročiu pilkapiro akmenų vainiko dalis krauti duobėse buvo susidurta tiriant Degsnės-Labotiškių (Molėtų r.) 2-osios grupės pilkapį 6, datuojamą V a. – Tautavičius, 1970š, p. 27–32; 1996, p. 47).

Kaip parodė geriau išlikusių pilkapių 1, 2, 3, 5 tyrimai, vainikų akmenys buvo sukrunami ant vidutiniškai 0,1–0,2 m storio pilkapiro pagrindo sluoksnio (pilkai juodo smėlio su degėsiais ir anglimi) ir dalinai į jį įgilinami. Pilkapis 4 tokio degėsingingo pagrindo sluoksnio neturėjo. Nustatyti, ar jį turėjo suardyti pilkapiai 6 ir 7, tyrimų metu jau nebuvo įmanoma.

Pakalnių pilkapių vainikų vidinis skersmuo svyravo nuo 4,5–4,6 m (pilkapis 4) iki 7–7,2 m

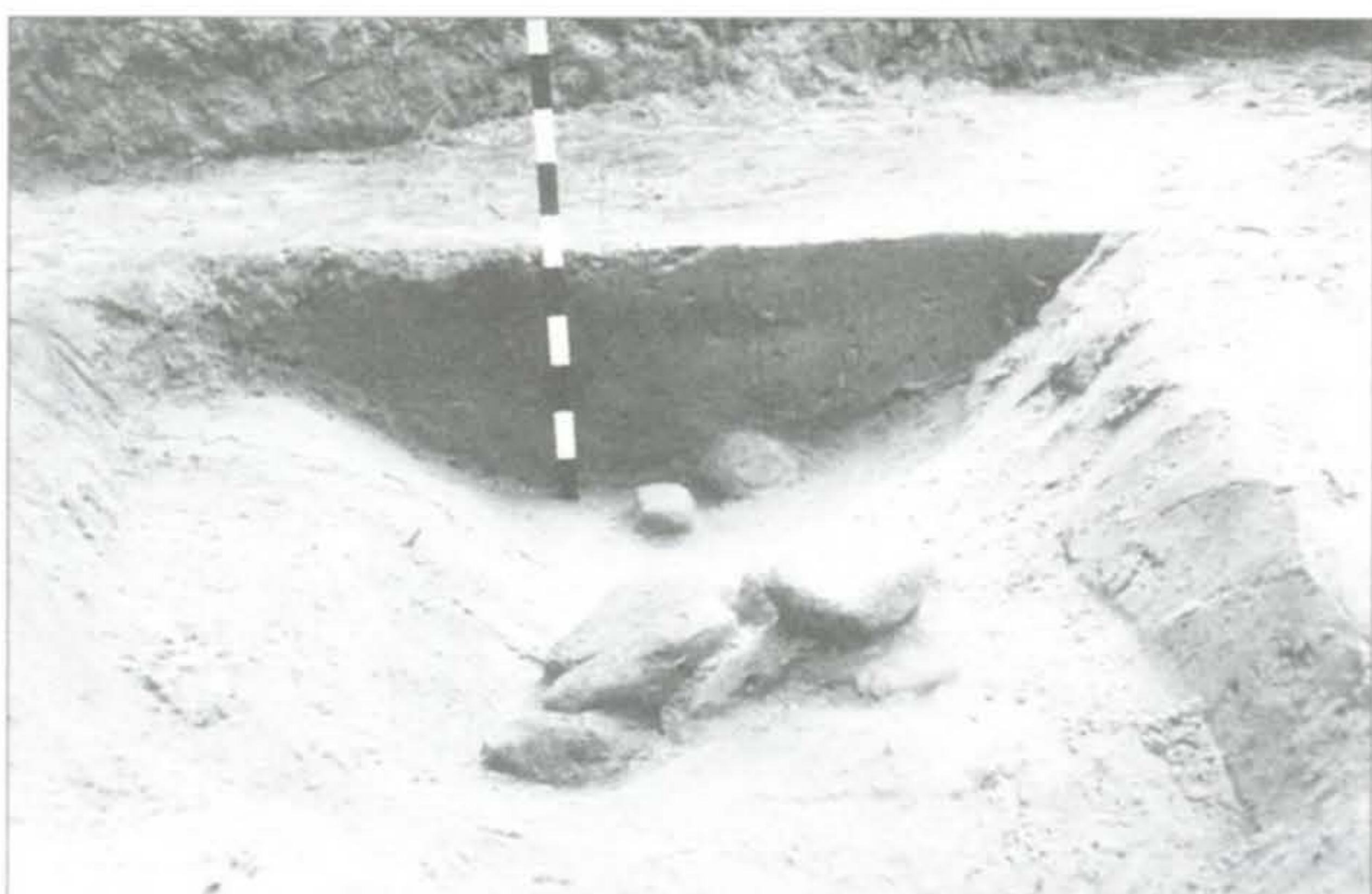
(pilkapis 3). Už vainiko būta 1 (pilkapis 5), 2 (pilkapiai 2, 4, 7), 3 (pilkapiai 1, 3) duobių. Pailgų ir galuo-se nežymiai užsiriečiančių duobių dydis svyravo nuo 1,6x2,6 m (pilkapiro 1 R duobė) iki 1,9x5,3 m (pilkapiro 3 P duobė). Padarius pjūvį jos visos buvo dubens formos, stačiais arba vidutinio statumo šlaitais, vidutiniškai siekė 0,4–0,8 m gylį, buvo užpildytos pilkai juodu arba intensyviai juodu smėliu, rudu priesmėliu.

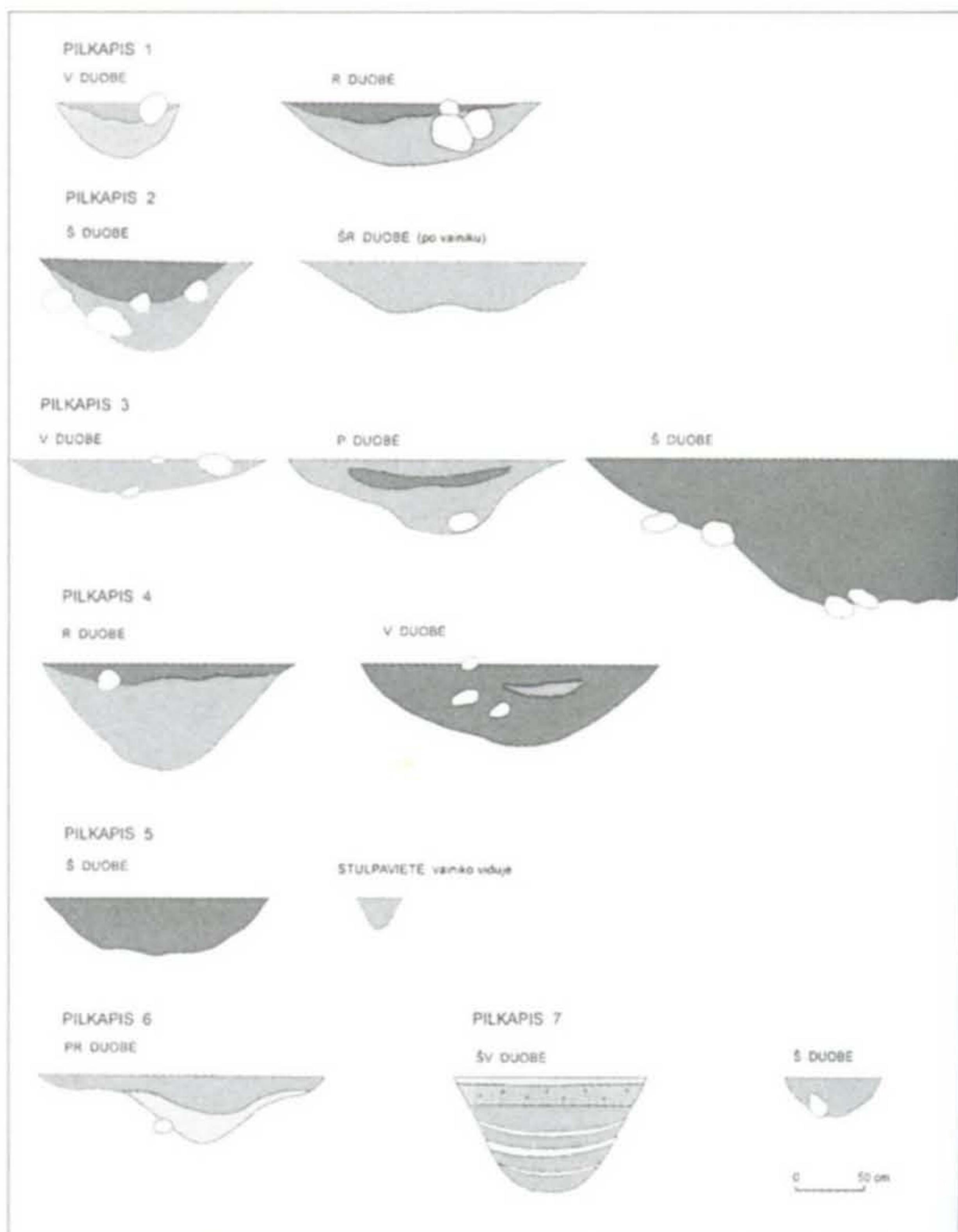
5 pav. Pilkapio 2 pietinė dalis kapo 2 viršaus lygyje (žvelgiant iš pietvakarių). *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
Fig. 5. Southern part of barrow 2 on the level of the top of burial 2 (viewed from the southwest).

6 pav. Pilkapio 7 akmenų vainiko šiaurinė dalis.
V. Vaitkevičiaus nuotr.
Fig. 6. Northern part of the stone circle of barrow 7.

7 pav. Pilkapio 3 pietinės duobės pjūvio vieta ir akmenų konstrukcija duobės dugne. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*
Fig. 7. Sectional view of a southern pit and a stone structure on the bottom of the pit in barrow 3.

8 pav. Tyrinėtų pilkapių duobių ir stulpavietės pjūviai.
V. Vaitkevičiaus brėž.
Fig. 8. Sectional views of the explored barrow pits and the posthole.

Netaisyklingos formos duobių dydis svyravo nuo $1,8 \times 2,2$ m (pilkapio 1 P duobė) iki $2,2 \times 3,2$ m (ištirta pilkapio 3 ŠV duobės dalis). Pjūvio vietoje jos taip pat vidutinio statumo arba lėkštais šlaitais, dubens formos, siekė vidutiniškai 0,2–1,2 m gylį, buvo užpildytos pilkai juodu arba intensyviai juodu smėliu (8 pav.).

Susidarė įspūdis, kad iš duobių žemėlio iškastas gelsvas, vietomis balkšvas smėlis buvo naudojamas pilkapių sampilams pilti. Duobėse (jų dugne ir užpilde) rasta nuo kelių iki keliolikos akmenų iš suirusių vainikų. Iš to išeitų, kad įrengus pilkapių duobės kurį laiką dar būdavo atviros. Kaip ir kada jas užpildydavo dažniausiai degésingo smėlio užpildas, lieka neaišku. Kelių duobių pjūviuose (pilkapio 3 P, 4 – V, 7 – ŠV duobės) užfiksuoči tarpsluoksniai rodytu, kad tai galėjo būti ir ilgas laipsniškas procesas.

Plačiau neskelbti Baliulių pilkapių (Švenčionių r.) tyrinėjimų rezultatai pateikė nevienareikšmių duomenų minėtų duobių tema. Viena vertus, prie kapų (vainiko viduje) ir pilkapių (vainiko išorėje) aptiktos duobės patvirtino, kad iš jų galėjo būti imama žemė

kapams užpilti bei pilkapiams pilti². Kita vertus, V a. datuojamo pilkazio 5 vainiko akmenys buvo rūpestingai sukrauti virš pilkazio kapus supusių 4 pailgų duobių (žr. Kliaugaitė, 1999š, p. 12–14; 2000, p. 178).

Su panašiu atveju susidurta tiriant Pakalnių pilkapij 2. Tačiau po vainiko akmenimis ir iš dalies vainiko viduje rasta tik viena ovalo formos lėkšta duobė. Ant jos krašto rasta sudegusio stulpo (?) žymų. (Stulpavietė (?), apkrauta akmenimis, aptikta ir pilkazio 5 vainiko viduje, žemiau pilkazio pagrindo lygio.)

Kapų įranga

Pakalnių pilkapiuose aptikti 2 griautiniai ir 5 degtiniai kapai. Abu griautiniai kapai rasti pilkapyje 7,095 m giliau nei pilkazio pagrindas. Šių kapų duobės iškastos lygiagrečiai viena kitai (9 pav.). Mirusieji – berniukas (kairėje) ir mergaitė (dešinėje),

9 pav. Pilkazio 7 kapai žvelgiant iš pietryčių: kapas 1 dešinėje, kapas 2 – kairėje. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 9. Burials of barrows 7, viewed from the southeast: burial 1 on the right, burial No 2 on the left.

atrodo, buvo palaidoti karstuose aukštielininkai, ištis-tomis prie šonų rankomis, galvomis į ŠV (305° , 325°). Šie laidosenos bruožai būdingi ankstyviesiems Rytų Lietuvos pilkapiams (IV–V a. pradžioje, žr. Michelbertas, 1986, p. 69–72).

Degintinių kapų pilkapiuose rasta po 1 (pilkapiai 1, 3, 5) arba po 2 (pilkapis 2). Šie kapai įrengti trejopai: 1) įkasti į pirminį žemės paviršių (pilkapis 1, pilkazio 2 kapas 2); 2) įkasti sampile ir iš dalies pilkazio pagrinde (pilkapiai 3, 5); 3) įkasti į sampilą pilkazio šone (pilkazio 2 kapas 1).

10 pav. Pilkazio 1 kapas su verpstuku *in situ*.

V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 10. Burial of barrow 1 with a spindle *in situ*.

11 pav. Pilkazio 2 kapo 2 vidurinė dalis (kirvis ir sagtis *in situ*). V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 11. The middle part of burial 2 of barrow 2 (an axe and a buckle *in situ*).

² Tuo nepaneigiamą apeiginę ir (ar) simbolinę duobių reikšmę.

Pirmos grupės kapų duobės proporcingsos, 0,9–1,2 m ilgio, 0,45–0,55 m pločio (viršuje), apie 0,2 m gylio, orientuotos R–ŠR – V–PV kryptimi (285° , 300°). Mirusiuju kaulai visiškai sudegę, gelsvai kreminės spalvos, iš laužavietės kartu su anglimis ir pelenais išrinkti beveik visi. Ugnyje buvusios ir nebuvasios įkapės aptiktos tarp kaulų (10, 11 pav.).

Pagal įrangą antrajai kapų grupei priskirtinas pilkapio 3 kapas daug kuo artimas pirmosios grupės kapams. Jo duobė santykinai neproporcininga: 1,35 m ilgio, 0,95 m pločio, apie 0,3 m gylio, tačiau taip pat orientuota R–ŠR – V–ŠV kryptimi (290°). Mirusiojo kaulai irgi visiškai sudegę, degėsiai gelsvos kreminės spalvos, iš laužavietės kartu su anglimis ir pelenais išrinkti beveik visi, tačiau išbarstyti didesniame plote už tą, kuri užima kapo duobė. Diržo sagtis rasta prie duobės krašto, taip pat tarp kaulų.

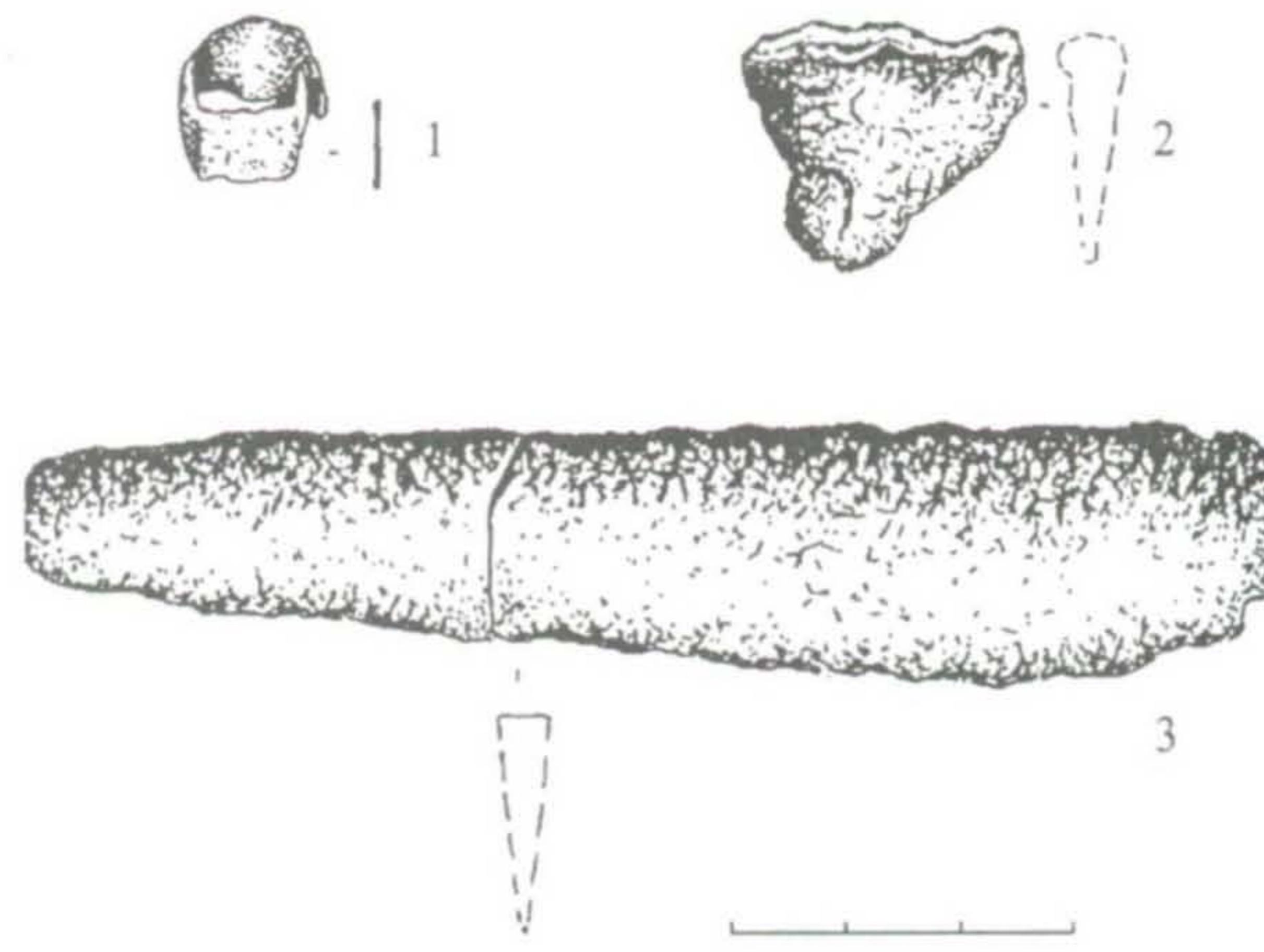
Kito antrajai kapų grupei priskirtino kapo (pilkapyje 5) duobė jau beveik apskrita, $0,8 \times 0,85$ m dydžio, apie 0,5 m gylio. Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, gelsvos kreminės spalvos, iš laužavietės kartu su anglimis ir pelenais išrinkti ne visi, tačiau taip pat išbarstyti plačiau nei kapo duobė. Įkapių šiame kape nerasta.

Trečiosios grupės kapas (pilkapio 2 kapas 1) įrengtas vieno anksčiau supiltų pilkapių sampile. Kapo duobės kontūrai iš sampilo smėlio ryškiau neišsiskyrė. Iš laužavietės buvo išrinkti ne visi mirusiojo kaulai (beje, rasti kaulai buvo švarūs). Įkapių šiame kape taip pat nerasta.

Griautinių kapų įkapės

Įkapių surasta abiejuose pilkapio 7 griautiniuose kapuose. Kapo 1 radinių (žiedelis, peilis, makštų apkalas) tikslėnė chronologija nenustatyta (12 pav.). Kas kita kalbant apie kape 2 surastus dirbinius: pasaginę emaliuotą segę, žiedinius antsmilkinius ir pakabučių bei karolių apvarą (13 pav.).

Pasaginė emaliuota segė yra $5,8 \times 6,3$ cm dydžio, trikampio pjūvio ornamentuotu lankeliu, kuris galuo-se baigiasi 1,85 ir 1,91 cm skersmens apskritimais, užpildytas raudonu emaliu. Lankelio viduryje yra aprupėjės stačiakampio formos $1,38 \times 1,88$ cm dydžio plotas, užpildytas smėlio spalvos emaliu. Ant segės lankelio yra sunykusio geležinio liežuvėlio žymiu (14 pav.). Galimas dalykas, kad į kapą segė pateko ne geriausios būklės, iki tol ji buvo ilgai naudojama.

12 pav. Pilkapio 7 kapo 1 įkapės: 1 – žiedelis; 2 – makštų apkalas; 3 – peilis (1 – žalvaris, 2, 3 – geležis).

A. Ruzienės pieš.

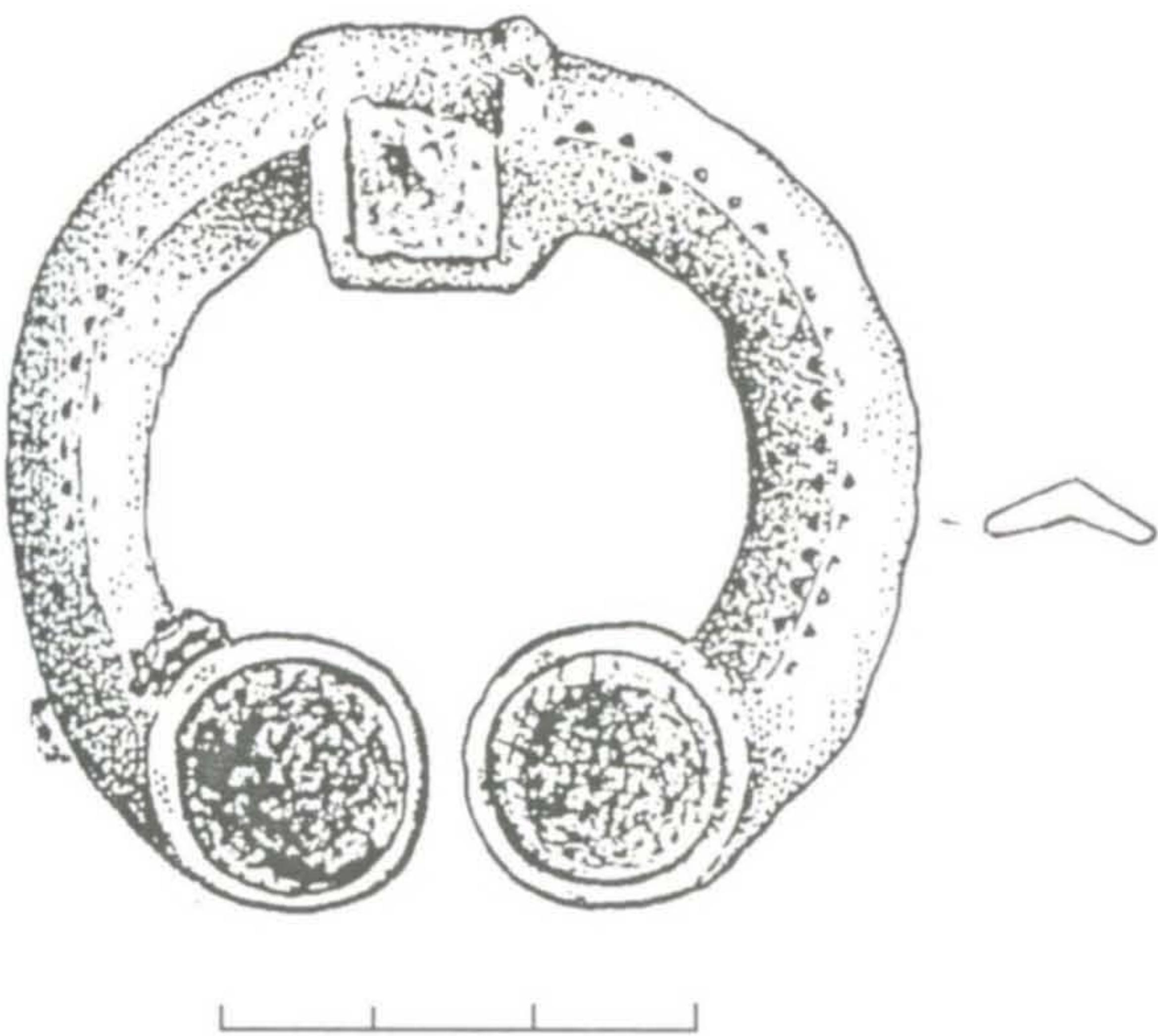
Fig. 12. Burial items of burial 1 of barrow 7: 1 – a ring; 2 – Sheath mounting; 3 – a knife (1 – brass, 2, 3 – iron).

13 pav. Pilkapio 7 kapo 2 įkapės po restauracijos.
V. Baltrėno nuotr.

Fig. 13. Burial items of burial 2 of barrow 7 (after conservation).

Ją restauruojant nustatyta, kad sege buvo susegtas gerai išdirbtos odos apsiaustas ar skraistė. Be to, prie segės rasta gerai išdirbtos, $6,4 \text{ cm}$ ilgio, $2,4 \text{ cm}$ pločio odinio dirželio dalis su pradurta skylute bei austu vilnonio audinio kampas. Virš jų aptiktas pailgas nenustatyto medžio gabalėlis (1,7 g svorio; karto likučiai?).

14 pav. Pilkapio 7 kape 2 rasta pasaginė segė.

A. Ruzienės pieš.

Fig. 14. Penannular fibula found in burial 2 of barrow 7.

Šią segę sunku priskirti prie Lietuvoje rastų pasaginių emaliuotų segių klasifikacijos (Michelbertas, 1986, p. 155; 1996). Pakalnių segės lankelis ir jo viduryje esantis stačiakampis platesni už 1-osios grupės seges. Be to, jos apskritimai lankelio galuose užpildyti vienspalviu emaliu. Pakalnių segė ant lankelio taip pat neturi „ataugų“ kaip 2-osios grupės segės ir yra aiškiai mažesnį proporcių už 3-osios grupės seges.

Pagal patobulintą ir išplėstą G. F. Korzuchinos klasifikaciją, tokios segės priklauso 2-ajam pasaginių emaliuotų segių tipui (Jabłońska, 1992, p. 125–128, 3–4 lent.), gausiai atstovaujamam Mozūrijos ir Suvalkų krašto paminkluose. Šis arealias taip pat apima centrinę Lietuvą ir tesiiasi tollyn į rytus, iki Volgos–Okos upių, Dniepro vidurupio. Artimiausios Pakalniuose rastai segei analogijos aptartos publikuojant degintinį Nettos kapinyno (Augustavo paviete) kapą 81A–B (Bitner-Wróblewska, 2001, p. 132–133). Pagal tame kape rastą ietigali su viena užbarzda ši radiņių kompleksą siūloma datuoti B₂ periodu, nors atsižvelgiant į kartu rastą pasaginę emaliuotą segę jis gali priklausyti ir C₁ laikotarpiui (Bitner-Wróblewska, 2001, p. 132; plg. Kaczyński, 1981, p. 183–185).

Analogiška pasaginė emaliuota segė rasta degintiniame Eitulionių (Trakų r.) pilkapio 2 kape. Lietu-

vių tyrinėtojai veikiausiai nepagrįstai ši radinių kompleksą datuoja D periodu (Bliujus, 1983, p. 39, pav. 9; Tautavičius, 1996, p. 162), nes kartu su pasagine emaliuota sege surasta ir lankinė segė palenkta kojele, rankogalinės apyrankės, šaukštinė antkaklė – III a. (C_{1b}–C₂) būdingi dirbiniai (žr. Michelbertas, 1986, p. 119; Nowakowski, 1989, p. 149; Bitner-Wróblewska, 2001, p. 133).

Ir kitos antro tipo segės iš centrinės Lietuvos ir Mozūrijos, panašios į rastą Pakalniuose, datuojamos B₂/C₁–C_{1a} laikotarpiu (Michelbertas, 1996).

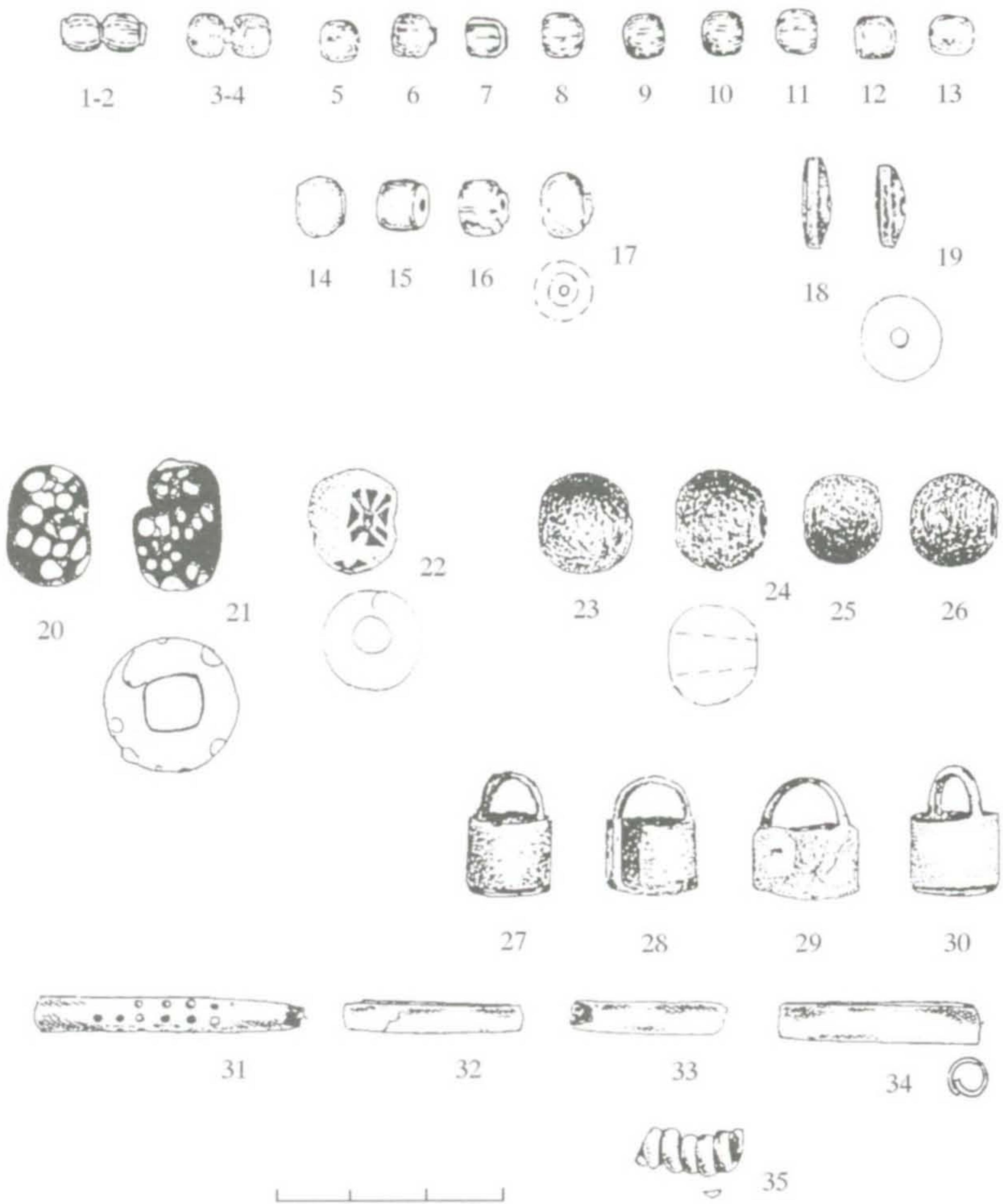
Pakalnių pilkapio 7 kape 2 surastą apvara sudarė 35 elementai: 15 stiklo, 7 emilio, 2 gintaro karoliai, 4 žalvariniai kibiro formos pakabučiai, 4 cilindrėliai ir 3 įvijos (15 pav.)³. Apvara rasta po kaklo ir krūtinės slanksteliais iširusi. Matyt, laidojant mirusią ji persisuko ir atsidūrė ant sprando. Viename apvaros cilindrėliu rastas lininis siūlas. Daugelis apvaros karolių ir pakabučių buvo tamsioje suirusios organikos masėje. Preparuojant vietomis buvo galima išskirti vilnonio audinio faktūrą. Išeitų, kad apvara lietėsi su tuo pačiu vilnoniu drabužiu po odiniu apsiaustu ar skraiste, kurio fragmentas išliko po pasagine emaliuota sege (žr. Glemžienė, 2000, p. 9).

Apvaroje rasta 11 aukso spalvos stikliniai karoliukai: 9 pavieniai, 2 dvinariai (15:1–13 pav.). Karoliai 0,66–0,7 cm skersmens. Ties skylutėmis iš abiejų pusių jie turi mažas ataugėles ir todėl nežymiai praplatėja. Nutrupėjusiose karolių vietose matyti, jog jie dvigubi: iš branduolio ir plonyčio apvalkalo – „lukšto“.

Aukso spalvos stikliniai karoliai Vidurio ir Rytų Europoje dažniausiai randami kartu su B₂–C_{1a} radiniais (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 64–65; tipai 387a ir 387b). Centrinės Lietuvos kapų kompleksuose jie paprastai datuojami C_{1a}–C_{1b} periodu (Michelbertas, 1986, p. 102).

Dar 4 stikliniai Pakalnių apvaros karoliai perlmutro spalvos, suploto rutulio formos, 0,79–0,92 cm skersmens (15:14–17 pav.). Ties skylutėmis iš abiejų pusių karoliai turi mažas ataugėles ir todėl nežymiai praplatėja. Nutrupėjusiose karolių vietose matyti, jog jie dvigubi: iš branduolio ir plonyčio apvalkalo – „lukšto“. Tokio tipo karoliai Vidurio ir Rytų Europoje buvo plačiai paplitę visą romėniškajį laikotarpi (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 27–29; tipai 1–6).

³ Iš jų 2 plonos žalvarinės vielos įvijėlės preparuojant sutrupėjo; 2 stikliniai aukso spalvos karoliukai buvo surasti sijojant kapo žemes.

15 pav. Pilkazio 7 kape 2 rasta kaklo apvara (1–17 stiklas, 18, 19 – gintaras, 20–26 emalis, 27–35 žalvaris). A. Ruzienės pieš.

Fig. 15. Necklace found in burial 2 in barrow 7 (1–17 – glass; 18, 19 – amber; 20–26 – enamel, 27–35 – bronze).

Pakalniuose rasti raudono emilio karoliai (4 vnt.) netaisyklingai apvalūs, $1,25 \times 1,32$ – $1,35 \times 1,45$ cm dydžio (15:23–26 pav.), labai paplitę baltų kraštuose (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 27; tipas 12). Centrinėje Lietuvoje jų daugiausia žinoma iš III–IV a. kapų (Michelbertas, 1972, p. 37).

Du emilio karoliai juodos spalvos, daugiausiai išmarginti geltonais, taip pat mėlynais su raudonais apvadėliais ir pilkais lašeliais, suploto rutulio formos, $1,65 \times 1,71$ – $1,9 \times 1,9$ cm dydžio (15:20, 21 pav.). Vidurio ir Rytų Europoje (Vyslos, Elbės baseine, Vakarų Pomeranijoje) tokiu karoliu rasta su C_{1b} – C_2 periodo dirbiniais (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 48; tipas 198). Lietuvoje jų randama III–IV a. kapuose (Michelbertas, 1972, p. 39).

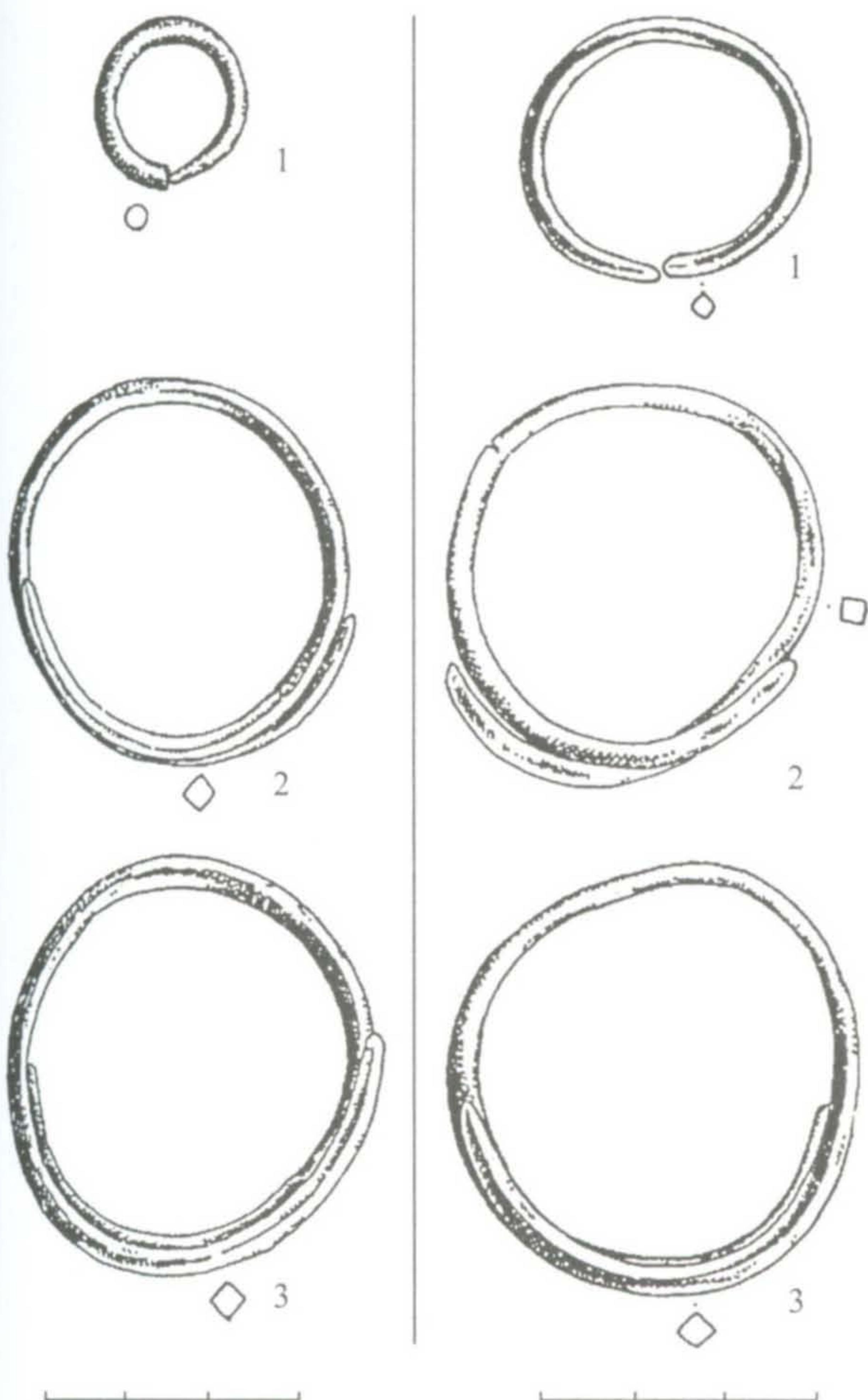
Dar vienas emilio karolis gelsvos spalvos, nežymiai suploto rutulio formos, 1,4 cm skersmens, su įkomponuotom 3 stilizuotom saulutėm (15:22 pav.). Saulutėj vidurys raudonos spalvos, o spinduliai – rudi. Šių ratai sudaryti iš trikampių, viršūnėmis nukreiptų į saulės viduriuką. Karolis priklauso vadinamuj mozaikinių karolių grupei. Jų gana daug žinoma iš C_{1b} – C_2 periodo kapų Vyslos, Elbės baseine, Suvalkų krašte (Šveicarijos, Osavos pilkapynai) (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 59; tipas 362). Vakarų Lietuvoje, Žviliuose, analogiskas karolis su stilizuotomis saulutėmis žydrame fone rastas kape 84 kartu su juostinėmis apyrankėmis, lazdeliniais smeigtukais, antkakle viela apvyniotais pastorintais galais su kabliuku ir kilpele (Vaitkuskienė, 1999, p. 29, 34, 161, pav. 172: 17), taigi III a. radinių komplekse (žr. Michelbertas, 1986, p. 98–99).

Pakalniuose rasti gintaro karoliai (2 vnt.) skritulio formos, plokščia briaunele, vienu šiek tiek išgaubtu šonu, $1,11 \times 1,13$ – $1,22 \times 1,22$ cm dydžio, 0,38–0,39 cm pločio ties viduriu, 0,22–0,25 cm skersmens skylutėmis (15:18, 19 pav.). Tokie suploti rutuliai arba apvaliai plokšti karoliai

Vidurio ir Rytų Europoje buvo paplitę visą romeniškajį laikotarpį (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 65–67; tipas 388). Lietuvoje šio laikotarpio gintaro karolių randama palyginti retai (Michelbertas, 1986, p. 106) ir dominuojanti jų forma – dvigubas kūgis (Sidrys, 1994, p. 65–68).

Be jau aptartų karolių, Pakalnių apvaroje buvo įkomponuoti 4 cilindrėliai, 3 īvijos ir 4 kibiro formos pakabučiai.

Žalvariniai cilindrėliai rasti vidurinėje apvaros dalyje, jie yra 2,22–3,85 cm ilgio, 0,48–0,6 cm skersmens (15:31–34 pav.). Vienas cilindrėlis (jame užsikonservavo ir lininis siūlas) buvo ornamentuotas 4 išilginėmis 6 kauburėlių eilėmis. Kauburėlių viršūnėms

16 pav. Pilkapio 7 kape 2 mirusiosios dešinėje rasti antsmilkiniai. A. Ruzienės pieš.
Fig. 16. Temple ornament found on the right side of the buried female individual in burial 2 of barrow 7.

nutrupėjus, cilindrėlis atrodo taip, tarsi būtų ornamen-tuotas skylutėmis (15:31 pav.). Lig šiol Rytų ir Pietų Lietuvoje žalvarinių cilindrėlių buvo randama su vil-nonių drabužių liekanomis daugiausiai C₃–D periodo kapuose (Michelbertas, 1986, p. 71, 152–153).

Pakalnių apvaros žalvariniai kibiro formos pakabučiai (15:27–30 pav.) padaryti iš trijų dalių: „stati-naitės“, dugnelio ir ąselės. Tirštas pakabučio užpildas iš alavo su vario ir šiek tiek geležies elementų prie-maiša (Glemžienė, 2000, p. 9) prie statinaitės laikė pri-klijavęs dugnelį, o prie vidinių statinaitės sienelių – ąselės galus. Kibirėlių statinaitės 0,9–1,1 cm aukščio,

1,19x1,19–1,48x1,68 cm dydžio, dugneliai – 0,9–1,15 cm skersmens, ąselės – iš 0,11–0,19 cm sker-smens, pjūvyje apskritos vielutės. Bendras viso pakabučio aukštis siekė 1,6–1,7 cm. Visų pakabu-čių viduje rasti jau minėto užpildo gurguliukai su iši-spaudusiomis praverto siūlo žymėmis. Iš to išeina, jog apvaroje kibirėliai buvo pakabinti ne už trapių ąselių, o siūlas buvo įklijuotas arba įvertas į jų viduje buvu-sio užpildo masę.

Žalvariniai ir sidabriniai kibirėlio formos pakabu-čiai Vidurio bei Rytų Europoje dažnai aptinkami ryš-kiaspalvėse romeniškojo laikotarpio kaklo apvarose (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 138; plg. Balke, 1976, p. 53).

Pakalnių kibirėliai priklauso didžiausiam A tipui, gausiai atstovaujamam Vielbarko ir Pševorsko kultūrų paminkluose B–C laikotarpiu (Beilke-Voigt, 1998, p. 63–67). Manoma, kad tai buvo populiarus dirbinių tipas, šie pakabučiai dažniausiai randami poromis su augusių moterų arba mergaičių iki 14 metų kapuose kaklo, krūtinės, juosmens srityse, ant galvos ar rankų. Idomu, jog pagrįsta manyti, kad šiuose kibirėliuose (kaip jų prototipas buvo tuo metu naudojami kibirai) buvo nešiojamas tam tikrų sutrintų kvapnių, smilko-mų augalų, kas bylotų ir apie specialią, apsaugą tei-kiančią šių pakabučių naudojimo paskirtį (Beilke-Voigt, 1998, p. 75–87).

Kaimyniniuose baltų kraštuose kibirėlio formos pakabučių rasta griautiniuose ir degintiniuose kapuo-se su B₂ periodo radiniais Brzeźce (Balke, 1976, p. 53, lent. 3:13) ir Wąchocke (Balke, Bender, 1983, p. 168, lent. 14:6, 7), B₂/C₁–C_{1a} – Spicymierze (Godłowski, 1970, Plate II:9) Lenkijos teritorijoje. Baltų kraštuose šie dirbiniai retesni. Su B₂/C₁–C_{1b} radiniais jų rasta Grebieten kapinyne Sambijoje (Nowakowski, 1996, p. 25, Tf. 37:11) ir Šilininkų kapinyne Lietuvos pajū-ryje (Vaškevičiūtė, 1981, pav. 8:4). Su C_{1b}–C₂ laiko-tarpiu radiniais – Żywa Woda (Ziemlińska-Odojowa, 1961, p. 200, lent. 8:19) ir Gintarų kapinynuose (Mi-chelbertas, 2002, pav. 11:5). Bene vėliausiai (C₃–D) datuojamas žalvarinis kabutis, rastas Maudžiorų 32 ka-po stiklo ir gintaro karolių bei kabučių apvaroje (Va-latka, 1984, p. 17, pav. 12: 22).

Be aptartų radinių, Pakalnių pilkapio 7 kape 2 bu-vo rasti ir du vienas į kitą susidedančių žiedinių ant-smilkiniai (vidutiniškai 3,5–4,5 cm skersmens) trejetai (plg. Kačkutė, 1995, p. 21). Ir vieną, ir kitą trejetą

18 pav. Pilkapio 7 kapas 2. Antsmilkiniai (dešinėje) ir vienas apvaros galas *in situ*. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 18. Burial 2 in barrow 7. Temple ornament on the right side and one end of a necklace *in situ*.

19 pav. Pilkapio 7 kapas 2. Antsmilkiniai (kairėje) ir apsiversusi pasaginė segė *in situ*. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 19. Burial 2 in barrow 7. Temple ornament on the left side and a penannular brooch upside down *in situ*.

sudarė skirtingo dydžio antsmilkiniai (16, 17 pav.), kurių padėtis kape rodė, kad jie buvo suderinti taip, kad tilptų į vieną kito vidų. Be to, dviejų dešinėje rastų didesniųjų antsmilkinių lankeliai tarpusavyje buvo su-rišti vilnoniu siūlu ir, atrodo, buvo pritvirtinti prie galvos apdangalo (kokio?) (18, 19 pav.). 5 antsmilkinių

lankelis pjūvio vietoje yra rombo, 1 – apskritos formos. Šis yra mažas, sulenkta iš pusės perlūžusio antsmilkino, smailėjančiais galais.

Žiediniai antsmilkiniai rombo pjūvio lankeliu-būdinga ankstyvųjų Rytų ir Pietryčių Lietuvos pilkapių kapų įkapė (žr. Simniškytė, 1998, p. 21). Iki šiol Lietuvoje jie datuojami C₃–D laikotarpiu (plg. Tautavičius, 1996, p. 161–162). Kaip rodo jau minėtas Eitulionių pilkazio 2 kapas, taip pat Mėžionių, Varapniškių, Pilviškių pilkapių ir Pakrauglės, Radastų–Aleknonių plokštinių kapų tyrinėjimai (antsmilkiniai juose rasti su rankogalinėmis apyrankėmis, pasaginėmis emaliuotomis segėmis, šaukštiniemis antkaklėmis), šie antsmilkiniai reikalauja naujos, patikslintos chronologijos. Jų pasirodymą ankstyvuosių pilkapiuose tenka nukelti bent jau i III a. (plg. Varapniškėse jų rasta su 4 tipo pasagine emaliuota sege, datuojama C₂ (Jabłońska, 1992, p. 131, 156); išplėštame kape Pilviškėse – su sidabrine plokštele nuo antkaklės dėželės, būdingos C_{1b} (Michelbertas, 1986, p. 97)).

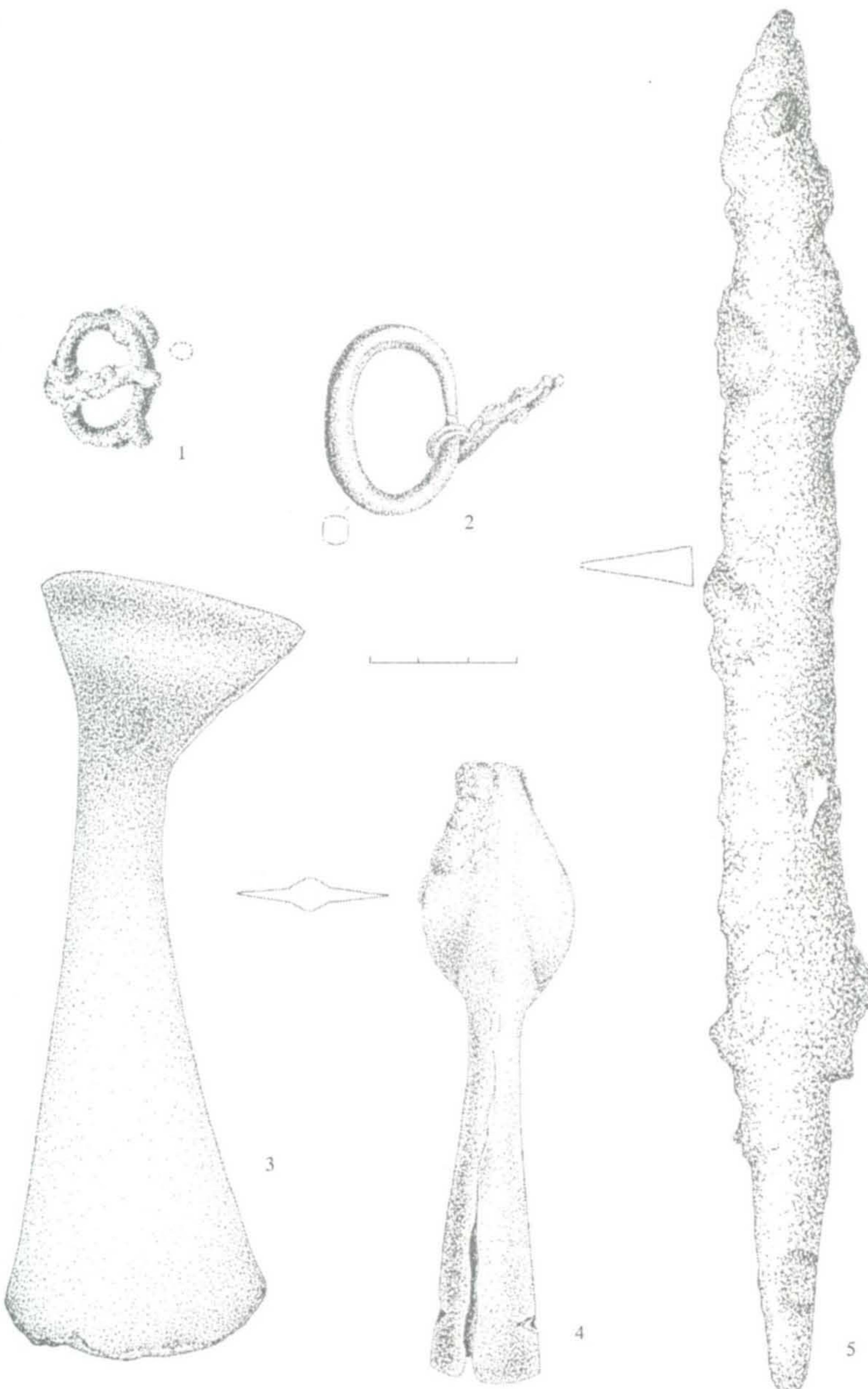
Apibendrindami, kas pasakyta apie visus Pakalnių pilkazio 7 kape 2 surastus dirbinius, ši kapą siūlome datuoti pačia II a. pabaiga–III a. pradžia (B₂–C₁–C_{1a})⁴. Taip pat datuojamas ir kitas to paties pilkazio kapas, nes jie atsiradę vienu metu. Iš to išeitų, kad Pakalnių pilkapis 7 yra vienas ankstyviausiai iki šiol tirtų Rytų Lietuvos pilkapių.

Degintinių kapų įkapės

Įkapių rasta trijuose iš 5 degintinių kapų.

Pilkazio 2 kape 2 rastas palyginti gerai datuojamų dirbinių komplektas (20 pav.). 12,5 cm ilgio ietigalis profiliuota plačia rombo formos plunksna nėra tipiškas, sunku rasti jo analogijų (plg. Kazakavicius, 1988, c. 30, рис. 9: 6; Šimėnas, 1996, p. 41, pav. 6). Formaliai pagal įmovos ir plunksnos proporcijas ietigalis turėtų priklausyti 1g tipui. Šių ietigalių daug rasta V a. antrosios pusės–VI a. Rytų Lietuvos pilkapių degintiniuose kapuose (Kazakavicius, 1988, c. 29).

⁴ Kaulų amžius, ištyrus C¹⁴ metodu, 1770 ±55 bp (Ki-10387). Kalibraciją pagal M. Stuiver ir P. J. Reimer (1993) atliko dr. R. Petrošius. Už tai jam dėkojame. Tai viena pirmųjų ankstyvosios Rytų Lietuvos pilkapių kultūros datų. Kol kas neįmanoma atlikti jos koreliacijos su kitų objektų amžiumi. Vis dėlto atrodo, kad pati II a. pabaiga–III a. pradžia yra tikėtinė naujos kultūros Rytų Lietuvoje formavimosi laikotarpis (plg. Лухтанас, 2001, c. 26–27).

20 pav. Pilkatio 2 kapo 2 įkapės: 1 – sagtelė; 2 – diržo sagtis; 3 – kirvis; 4 – ietigalis; 5 – peilis (1, 3–5 – geležis, 2 – žalvaris). A. Ruzienės pieš.

Fig. 20. Burial items from burial 2 barrow 2: 1 – small buckle; 2 – buckle; 3 – axe; 4 – spearhead; 5 – knife (1, 3–5 – iron; 2 – bronze).

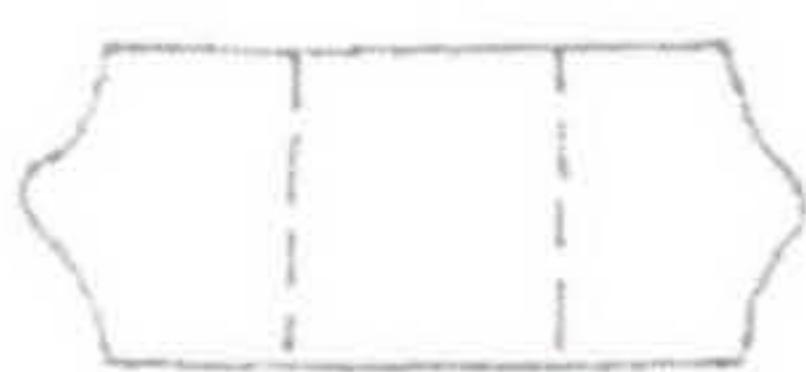
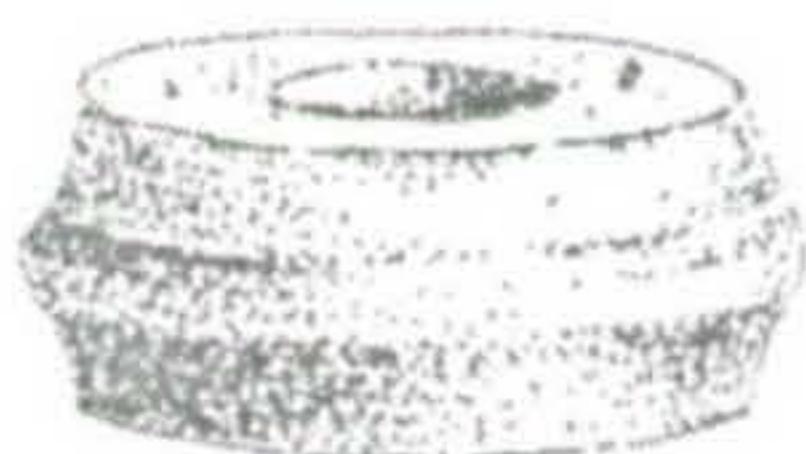
Siauraašmenis pentinis 15,8 cm ilgio kirvis kape aptiktas taip pat perdegės, išmuštais ašmenimis. Kirvio forma būdinga I tūkst. viduriui–antrajai pusei (Tautavičius, 1996, p. 105–107). Paprotys gadinti arba laužyti į kapą dedamus daiktus Rytų Lietuvos pilkapiuose nėra labai dažnas. Atrodo, kad jis žinomas nuo IV a. pabaigos–V a. pradžios (plg. Šimėnas, 1998b,

p. 164; Tautavičius, 1996, p. 56). Kape rasta žalvarinė ovalo formos 2,6x4 cm dydžio diržo sagtis būdinga IV a. viduriui–V a. viduriui (D periodui) (Madyda-Legutko, 1986, Tf. 19 (artima H11 tipui); taip pat: Butėnas, 1999, p. 38–41, 48). Tame pačiame kape rastas ir 28 cm ilgio peilis plokščia nugarėle su 6,6 cm ilgio įkote ir 2,3x2,9 cm dydžio geležinė ovalo formos sagtelė. Peršasi mintis, kad abu šie neperdegę dirbiniai, rasti kapo duobės viršuje, tarpusavyje susiję. Galbūt sagtele buvo susegta perpetė? Tokie peiliai, koks rastas Pakalniuose, dažnai aptinkami su V–VI a. dirbiniais (Tautavičius, 1996, p. 138). Panašios formos ir tokio pat dydžio peilis rastas netoli Pakalnių tyrinėtoje Skersabalių pilkapių 2-ojoje grupėje (Šimėnas, 1998a, p. 166–167) kartu su kovos kirviu apvalia pentimi ir atkraštėliais, kokių rasta V a. antrosios pusės–VI a. pradžios Rytų Lietuvos pilkapiuose (Tautavičius, 1996, p. 144; Zabiela, 1995, p. 12–13; Kazakavicius, 1988, c. 79–81).

Taigi Pakalnių pilkazio 2 kapas 2 datuojamas V a.–VI a. pradžia. Kadangi to paties pilkazio sampile įrengtas kapas 1 yra antrinis, jį tektų datuoti santykinai vėlesniu laikotarpiu.

Degintiniame pilkazio 1 kape rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio verpstukas (21 pav.) – vienas dažniausiai I t-mečio viduryje–antrojoje pusėje Rytų Lietuvos pilkapiuose aptinkamų dirbinių (Tautavičius, 1996, p. 122–124).

Degintiniame pilkazio 3 kape rasta geležinė diržo sagtis B formos priekine dalimi, papuošta skersiniai lygiagrečiai ranteliai (22 pav.). Tokios diržų sagtys ypač būdingos V a. (Madyda-Legutko, 1986, Tf. 19 (artima H23 tipui); Бажан, Каргапольцев, 1989, c. 32–33 (V gr.); Butėnas, 1999, p. 37, 48).

21 pav. Verpstukas iš pilkapio 1-ojo kapo.
A. Ruzienės pieš.

Fig. 21. Spindle from a burial of barrow 1.

22 pav. Sagtis iš pilkapio 3-iojo kapo.
A. Ruzienės pieš.

Fig. 22. Buckle from a burial of barrow 3.

Išvados (santykinė chronologija)

Nepaisant to, jog visi ištirti Pakalnių pilkapiai yra panašūs, juose rasti kapai chronologiškai skiriasi.

Ankstyviausi kapai (II a. pabaiga–III a.) surasti Pakalnių pilkapyje 7. Vėliau pilkapynas plėtėsi rytų ir pietryčių kryptimi. Vietos gyventojų teigimu, dar keli pilkapiai su griautiniais kapais buvo sunaikinti klojant ryšių kabelius ir tiesiant kelią.

Degintiniai kapai pagal įrangą ir laidosenos bruožus skiriami į 3 grupes. Pirmajai priklauso pilkapio 2 kapas 2, pagal įkapes datuojamas V a.–VI a. pradžia. Įrengimu bei laidosenos bruožais analogiškas jam ir pilkapio 1 kapas. Šie degintiniai kapai tam tikru pozicijiu gali būti siejami su pilkapyje 7 rastais griautiniais kapais (plg. kapų padėtį pilkapiuose; kapų duobių orientacija).

Pilkapio 3 kapo laidosenos bruožai panašūs į V a.–VI a. pradžios kapų, tačiau pagal įrengimą jis priklauso antrajai kapų grupei ir, matyt, yra iš santykinai vėlesnio laikotarpio. Pilkapio 5 kapas taip pat priskirtinas antrajai kapų grupei, tačiau šis kapas faktiškai neturi nieko, kas jį sietų su pirmosios grupės kapais (kapo duobė apskrita; iš laužavietės išrinkti ne visi kaulai; jie paberti plačiau nei kapo duobė; néra įkapių).

Trečiajai kapų grupei priklauso pilkapio 2 kapas 1 ir jis turėtų būti datuojamas santykinai pačiu vėliausiu tyrinėtų kapų laikotarpiu (VI ar VII a.?).

Baigiant belieka konstatuoti, jog paminklų apsaugos tikslais Pakalniuose atlikti tyrinėjimai suteikė naujų ir vertingų archeologinių duomenų. Pilkapio 7 kapo 2 chronologija kartu su anksčiau tirtais Eitulionių (Trakų r.), Mėžioniu (Švenčionių r.), Mošos (Trakų r.), Seiliūnų (Lazdijų r.) ir kitų vietovių laidojimo paminklais artimiausioje ateityje, matyt, privers mus sugrįžti prie Rytų Lietuvos pilkapių kultūros formavimosi klausimo, atskirų dirbinių ir jų kompleksų chronologijos peržiūrėjimo. Tai žada naują įdomią diskusiją.

PILKAPIŲ IR KAPŲ APRAŠYMAS

Pilkapis 1 iš P ir PR apardytas buldozeriu valant sanitarinę juostą po elektros linija. Išlikusi sampilo dalis yra 6,6 m ilgio (ŠP), 6 m pločio (RV), aukščiausiaame taške siekia 0,64 m aukštį (23 pav.).

Sampilo būta geltono, vietomis balkšvo smėlio su pavieniais smulkiais angliukais. Pagrindas – pilkai juodo smėlio su pelenais ir degėsiais sluoksnis po sampiliu aptiktas 0,35–0,53 m gylyje. Sluoksnis nevienodai intensyvus, jo storis vietomis siekė 0,2 m, į kraštus plonėjo. Ant pilkapio pagrindo iš dalies igilinti aptiki iširusio vainiko akmenys. Geriau išliko tik ŠR vainiko dalis: ji sudaryta iš 26 akmenų vienoje eilėje, vietomis sukrautų vienas ant kito, ir vidutiniškai yra $0,25 \times 0,3 \times 0,24$ – $0,26$ m dydžio. Akmenų vainiko videnis skersmuo – apie 4,8–5 m. Už akmenų vainiko, įžemyje, išryškėjo 3 duobės (24 pav.).⁵

Š duobė skyrė pilkapius 1 ir 2 bei į ŠV nuo jų esantį netiriamą pilkapi. Ji netaisyklingos formos, $2,2 \times 2,4$ m dydžio, užpildyta pilkai juodu smėliu ir smulkiais degėsiais, nelygiu, lėkšto dubens formos dugnu, siekė 0,22 m gyli. Prie jos ŠR krašto, 0,65 m gylyje, atsitiktinai rastas degintinis kaulas.

P duobė netaisyklingos formos, $1,8 \times 2,2$ m dydžio, užpildyta pilkai juodu smėliu, nelygiu, lėkšto dubens formos dugnu, siekė 0,55 m gyli. Duobės užpilde ir jos dugne aptikta netvarkingai sudėtu 17 vidutiniškai $0,15 \times 0,2 \times 0,08$ m dydžio akmenų.

V duobė pailga, nežymiai užsiriečiančiais galais. Ant duobės P galo augo pušis. Ištirta 4,3 m ilgio,

⁵ Publikacijai parengtuose pilkapių planuose figūruoja tik pagrindinė tyrimų informacija: sampile, ant pilkapio pagrindo ir duobėse aptiktų akmenų, taip pat kapų, duobių padėtis bei dydis, jų užpildo pobūdis (gelsvas, balkšvas, pilkas, juodas smėlis), sampilo profilis ir jo struktūra.

23 pav. Pilkapis 1 prieš tyrinėjimus žvelgiant iš pietų.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

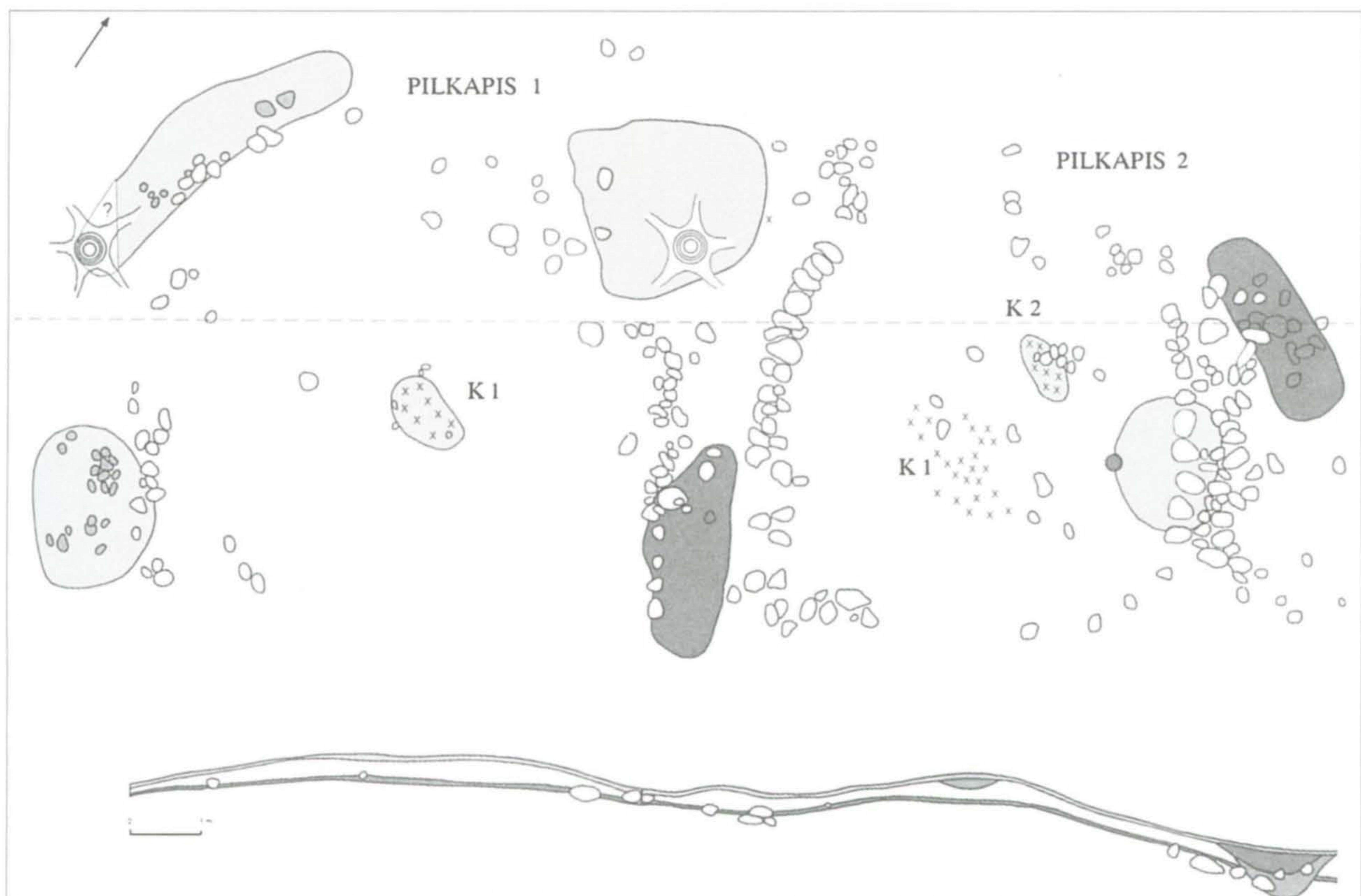
Fig. 23. Barrow 1 before the exploration, viewed from the south.

0,28–0,8 m pločio, 0,38 m gylio duobės dalis, užpildyta 0,12 m storio pilkai juodo smėlio su smulkiais

degėsiais ir 0,26 m storio rudo priesmėlio sluoksniais. Pjūvio vietoje duobė yra dubens formos. Jos užpilde ir dugne rasta 12 vidutiniškai $0,2 \times 0,2 \times 0,08$ m dydžio akmenų.

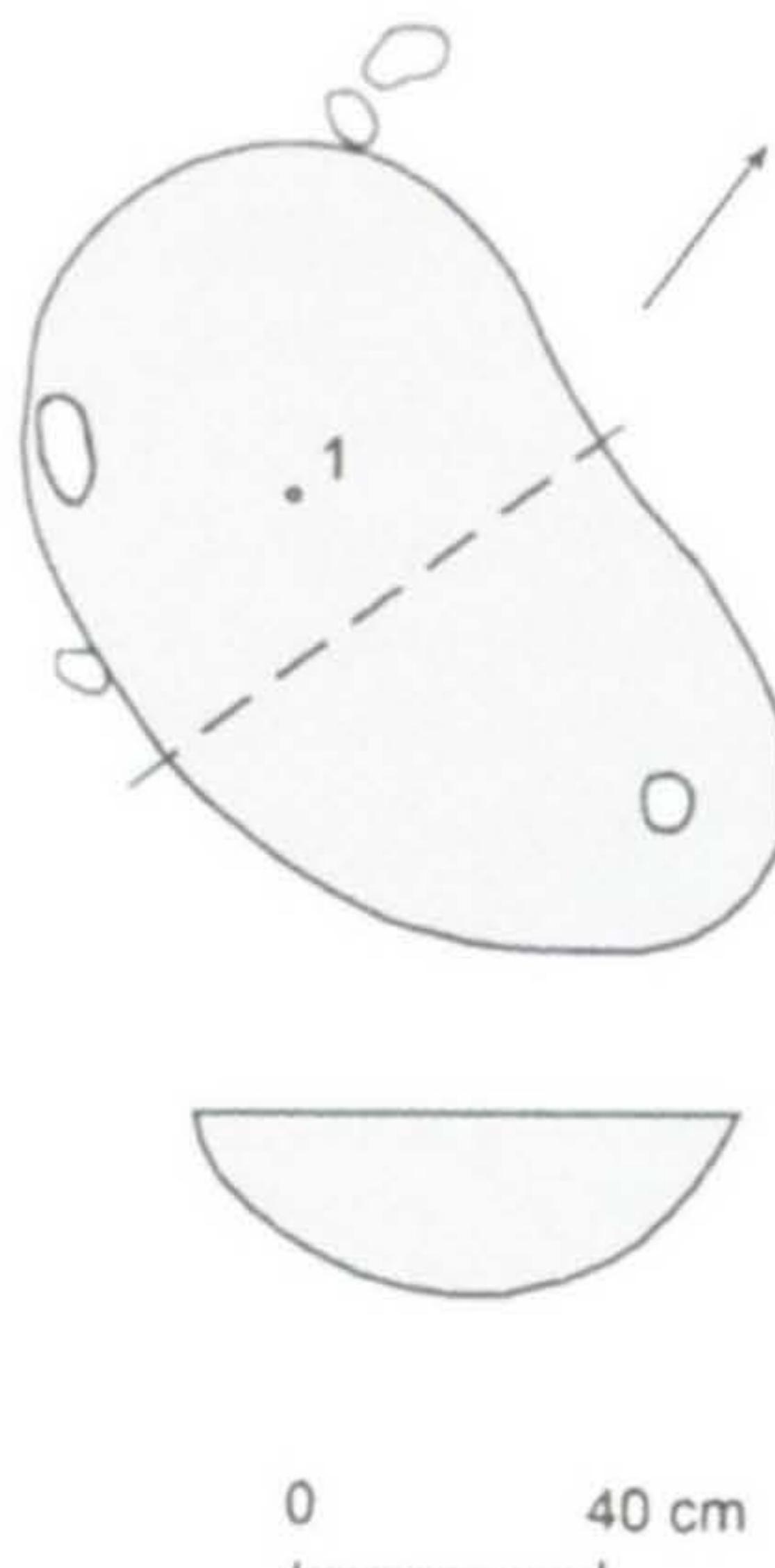
Šiek tiek į R nuo pilkapiro centro, 0,67 m gylyje nuo sampilo viršaus, įžemyje – baltame smėlyje – išryškėjo pilkai juodu smėliu užpildyta degintinio kapo duobė. Ji 1,18 m ilgio R–ŠR – V–ŠV kryptimi (105° – 285°), 0,25–0,27 m (dugne) ir 0,55 m (viršuje) pločio, siekė 0,19 m gylį (10, 25 pav.). Pjūvio vietoje duobė yra dubens formos. 0,75 m gylyje, kiek arčiau kapo duobės V krašto, tarp kaulų gulėjo dvigubo nupjauto kūgio verpstukas (21 pav.).

Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, stipriai deformuoti, gelsvai kreminės, kai kurie – šviesiai pilkos spalvos, iš 700–800° laužavietės kartu su pelenais ir anglimis išrinkti beveik visi. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Konstatuota, kad palaikai vieno asmens – per 40 m. amžiaus moters⁶.

24 pav. Pilkapių 1 ir 2 planas bei pjūviai. *V. Vaitkevičiaus brėž.*
Fig. 24. Plan and sectional view of barrows 1 and 2.

⁶ Visą Pakalnių pilkapių antropologinę medžiagą ištirė doc. dr. R. Jankauskas.

25 pav. Pilkapio 1 kapo planas ir pjūvis. 1 – verpstukas.
V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 25. Plan and sectional view of a burial in barrow 1.
1 – spindle.

lant sanitarinę juostą po elektros linija. Išlikusi sampilo dalis yra 7 m ilgio (ŠP), 6,5 m pločio (RV), aukščiausiam taške siekia 0,53 m aukštį (27 pav.). Sampilo būta balkšvo smėlio. Pagrindas – pilkai juodo smėlio su pelenais ir degėsiais sluoksnis po sampiliu aptiktas 0,35–0,45 m gylyje. Sluoksnis nevienodai intensyvus, į kraštus plonėjantis, 0,07–0,12 m storio. Ant pilkapio pagrindo iš dalies įgilinti aptikti pilkapio vainiko akmenys. Gerai išliko 2 vainiko fragmentai iš 48 (ŠR) ir 23 (PV) akmenų (5, 24 pav.).

ŠR pusėje iš vainiko vidaus ir išorės buvo sudėti palyginti dideli – vidutiniškai $0,3 \times 0,35 \times 0,15$ m akmenys, o viduryje tarp šių eilių – mažesni, vidutiniškai $0,15 \times 0,2 \times 0,08–0,1$ m akmenys. PV pusėje akmenys buvo sukrauti puslankiu vienas ant kito. PR pusėje vainiką, matyt, suardė buldozeris. Tačiau kodėl tik vieniui vainiko akmenų aptikta ŠV pusėje, lieka neaišku. Akmenų vainiko vidinis skersmuo – apie 6,6–7 m. Už akmenų vainiko būta dviejų duobių.

P duobė pilkapį 2 skyrė nuo pilkapio 1. Ji pailga, netaisyklingos formos. P jos galas apardytas buldozeriu stumdant žemes. Geriau išlikusi $1,6 \times 2,6$ m dydžio, 0,39 m gylio duobės dalis, užpildyta 0,14 m

Turint omenyje laidotuvio ritualo kontekstą, paminėtina, kad 1,7 m į R nuo kapo duobės R krašto, įžemyje, 0,71 m gylyje, išryškėjo stačiakampio užapvalintais kampais formos, 1,16 m ilgio ŠV–PR kryptimi ($120^{\circ}–300^{\circ}$), 0,86 m pločio pilkai juodo smėlio kontūras (26 pav.). Kontūro juostos plotis siekė 0,12–0,2 m. Preparuojant 0,74–0,76 m gylyje juosta beveik išnyko, bet juoda, degėsinga žeme išsisiskyrė jos kampai. Sudarė įspūdis, tarsi tose vietose buvo sudeginti kažkokie fakelai.

Pilkapis 2 iš P ir PR

apardytas buldozeriu valant sanitarinę juostą po elektros linija. Išlikusi sampilo dalis yra 7 m ilgio (ŠP), 6,5 m pločio (RV), aukščiausiam taške siekia 0,53 m aukštį (27 pav.). Sampilo būta balkšvo smėlio. Pagrindas – pilkai juodo smėlio su pelenais ir degėsiais sluoksnis po sampiliu aptiktas 0,35–0,45 m gylyje. Sluoksnis nevienodai intensyvus, į kraštus plonėjantis, 0,07–0,12 m storio. Ant pilkapio pagrindo iš dalies įgilinti aptikti pilkapio vainiko akmenys. Gerai išliko 2 vainiko fragmentai iš 48 (ŠR) ir 23 (PV) akmenų (5, 24 pav.).

26 pav. Pilkapis 1. Pilkai juodo smėlio kontūras.

V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 26. Barrow 1. Contour of grey black sand.

27 pav. Pilkapis 2 prieš tyrinėjimus žvelgiant iš šiaurės rytų.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 27. Barrow 2 before the exploration viewed from the northeast.

storio juodo smėlio su degėsiais ir anglimis bei 0,25 m storio pilkai juodo smėlio su angliukais sluoksniais. Pjūvio vietoje duobė yra dubens formos. Jos viršutinėje dalyje rasta 11, matyt, pilkapio vainikui priklausiusių akmenų.

Š duobė pailga, $1,89 \times 2,9$ m dydžio, net 0,79 m gylio, užpildyta 0,38 m storio juodo su degėsiais bei anglimis smėlio ir 0,41 m storio pilkai juodo su degėsiais smėlio sluoksniais. Pjūvio vietoje duobė yra dubens formos. Jos užpilde ir dugne rasta 14 akmenų, kurie, matyt, priklauso pilkapį juosusiam vainikui.

Dar viena įžemyje iškasta duobė rasta vainiko viuje. Ant jos R–ŠR pakraščio buvo sukrautas ir vie-

nas gerai išlikęs vainiko akmenų fragmentas. Pati duobė ovalo formos, apie 1x1,4 m dydžio, 0,36 m gylio, užpildyta pilkai juodu smėliu su degėsiais ir anglimis. Pjūvio vietoje jos dugnas nelygus, lėkšto dubens formos. Ant duobės PV krašto rastas 0,18 m skersmens, matyt, sudegusio stulpo galas.

Pirmasis degintinis kapas aptiktas sampile šiek tiek į P nuo pilkapio centro. Kapas neišsiskyrė iš sampilo smėlio, jo ribas žymėjo tik kaulai, aptikti 0,44–0,46 m gylyje nuo sampilo viršaus, maždaug 0,6–0,8x1,8 m dydžio, R–V kryptimi išsitiesusiame plote (24 pav.). Šio ploto ribose kaulai aptikti trijose šiek tiek gausesnėse koncentracijose Š, R ir V pusėse. Atrodė, tarsi šias koncentracijas vieną nuo kitos skyrė tarp jų padėtas 0,18x0,28x0,27 m dydžio akmuo. Be to, pavienių kaulų rasta dar ir 0,57–0,68 m gylyje, šiek tiek tamsesniam smėlyje, turinčiame tarsi pelenų žymių.

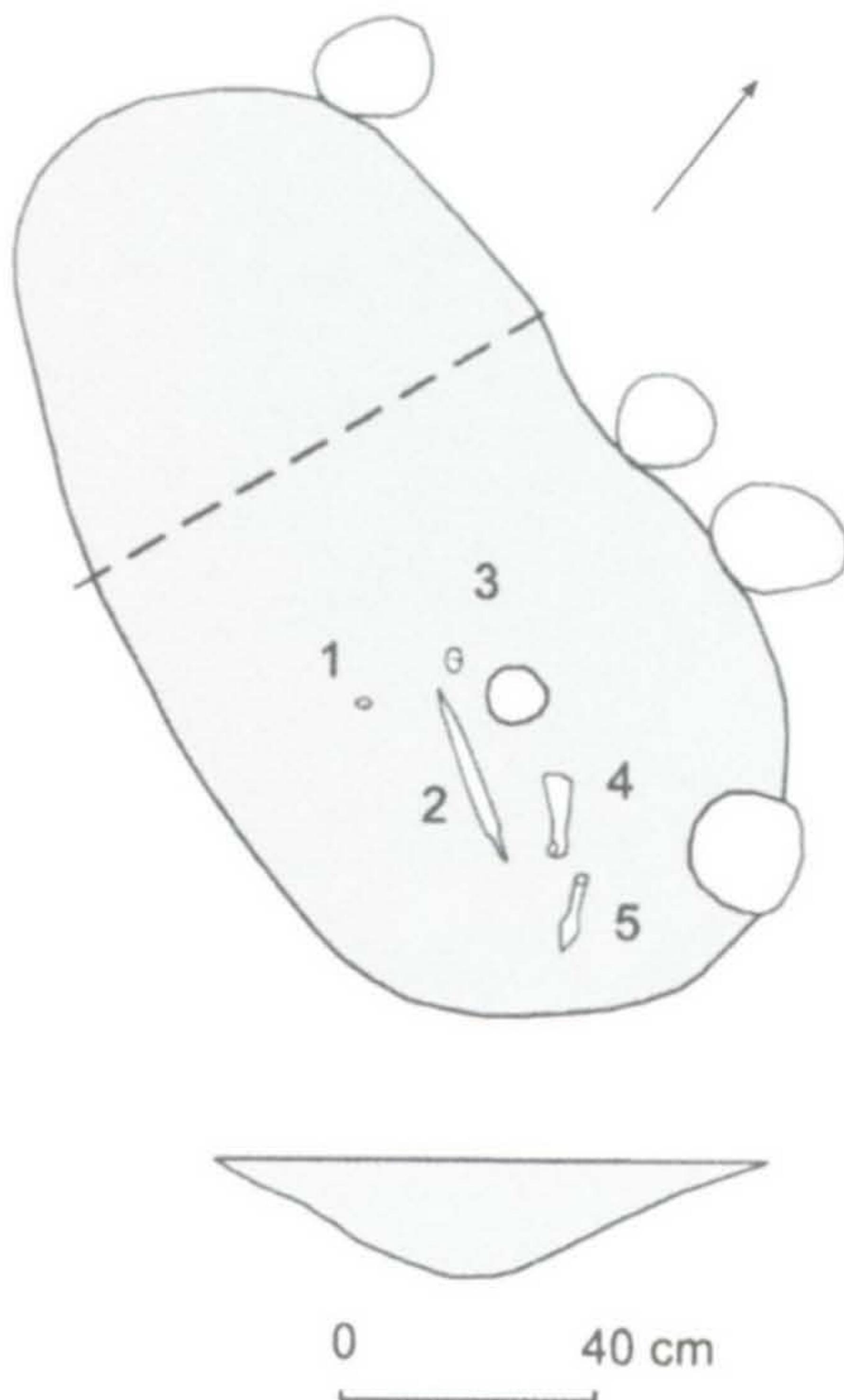
Mirusiojo kaulai visiškai ir tolygiai sudegę, iš 700–800° laužavietės išrinkti ne visi. Identifikuota keletas skeleto fragmentų. Palaikai yra vieno nenustatytos lyties 25–40 m. amžiaus individu.

Antrasis degintinis kapas aptiktas žemiau pilkapio pagrindo. Truputį į Š nuo pilkapio centro, 0,74 m gylyje nuo sampilo viršaus, ižemyje – rudame priesmėlyje – išryškėjo pilkai juodu smėliu užpildyta duobė. Ji 0,88 m ilgio R–ŠR – V–ŠV kryptimi (105°–285°), 0,43 m pločio, siekė 0,23 m gyli. Pjūvyje duobė lėkšto dubens formos. Ir kaulai, ir įkapės koncentravosi 0,4x0,5 m plote kapo duobės R dalyje (11, 28 pav.).

Duobės viršuje tarp kaulų, smaigaliu į ŠV gulėjo geležinis sukorodavės 28 cm ilgio peilis. Jo įkotė rasta 0,74 m, o smaigalys – 0,79 m gylyje. Į PV nuo smaigalio, taip pat 0,74 m gylyje aptikta sukorodavusi geležinė sagtelė. Beveik po peilio smaigaliu, 0,84 m gylyje, rasta žalvarinė ovalo formos diržo sagtis. Į ŠR nuo tos vietas, kur gulėjo peilis, 0,86 m gylyje aptiktas perdegės siauraašmenis pentinis kirvis išdaužytais ašmenimis, nukreiptas į ŠV. Po kirvio pentimi 0,89 m gylyje rastas geležinis ugnyje pabuvęs ietigalis, smaigaliu nukreiptas į P (20 pav.).

Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, stipriai deformuoti, gelsvai kreminės, kai kurie – šviesiai pilkos spalvos, iš didelės 600–800° laužavietės kartu su pelenais ir anglimis išrinkti beveik visi. Daug skeleto fragmentų pavyko identifikuoti. Konstatuota, kad palaikai vieno asmens – 25–40 m. amžiaus vyro.

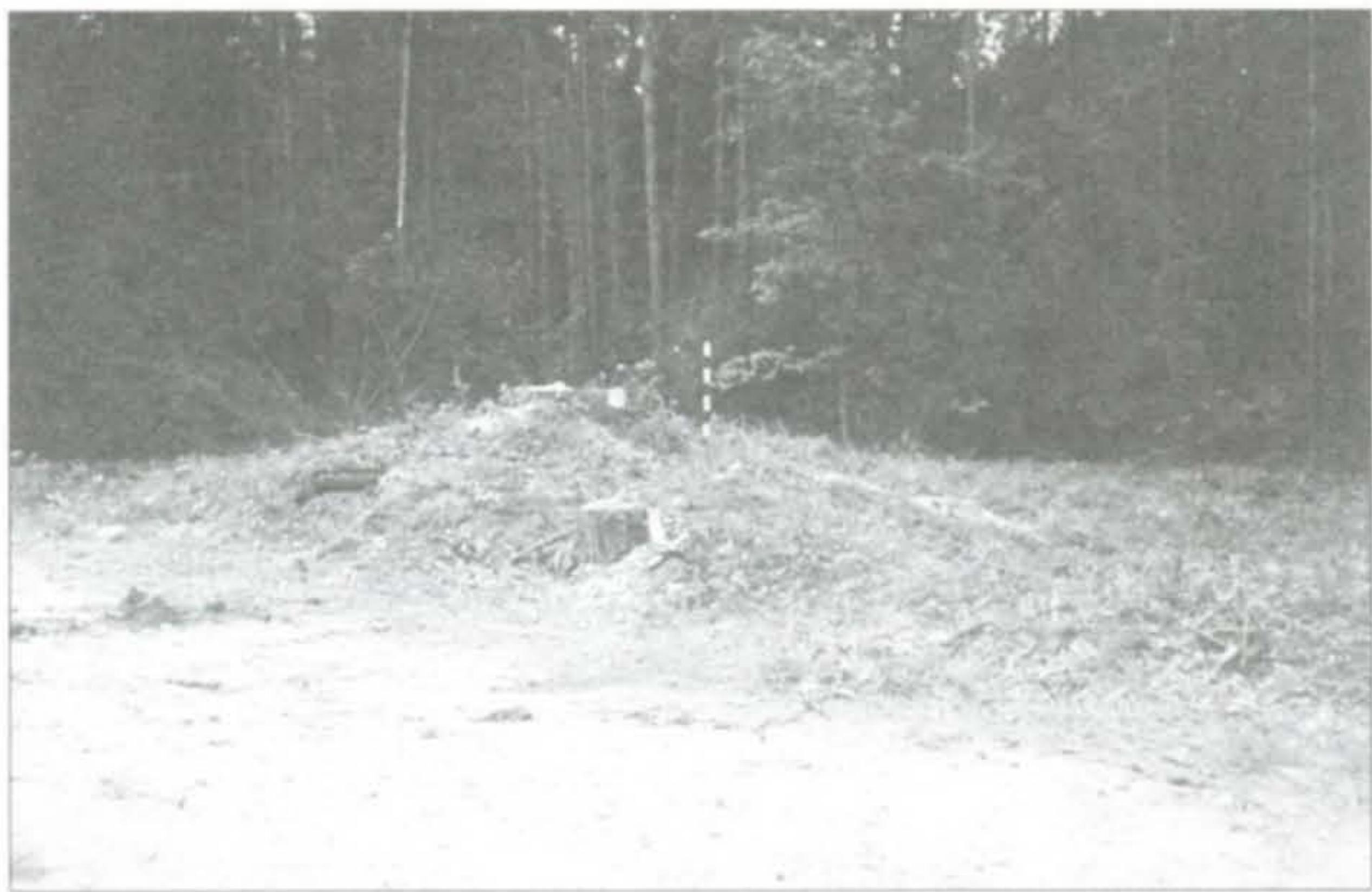
Pilkapis 3 iš ŠV buvo apardytas Nemenčinės keliu. Išlikusi sampilo dalis 7,5 m ilgio (ŠR–PV), 5,5 m

28 pav. Pilkapio 2 kapo 2 planas ir pjūvis. 1 – sagtelė, 2 – peilis, 3 – sagtis, 4 – kirvis, 5 – ietigalis. *V. Vaitkevičiaus* brėž.
Fig. 28. Plan and sectional view of burial 2 of barrow 2. 1 – small buckle, 2 – knife, 3 – buckle, 4 – axe, 5 – spearhead.

pločio (ŠV–PR), aukščiausiam taške siekia 1,03 m aukštį (29 pav.). Sampilo būta geltono, vietomis balkšvo smėlio su pavieniais smulkiais angliukais. Pagrindas – pilkai juodo smėlio su pelenais, vietomis suodžiais sluoksnis po sampilu aptiktas 0,45–0,55 m gylyje. Sluoksnis nevienodai intensyvus, į kraštus ploňantis, 0,08–0,12 m storio. Ant šio sluoksnio iš dailes įgilinti aptikti iširusio vainiko akmenys. Geriau išliko 2 vainiko fragmentai iš 23 (R) ir 10 (Š), vidutiniškai 0,15x0,2x0,13 m dydžio akmenų, kurie buvo kraunami viena eile, o kai kuriose vietose – vienas ant kito. Vienas akmuo Š pusėje skyrėsi dydžiu. Tai buvo raudonos spalvos net 0,65x0,9x0,4 m dydžio netaisyklingos piramidės formos granitas. Akmenų vainiko vidinis skersmuo – apie 7–7,2 m. Už akmenų vainiko, ižemyje, išryškėjo 3 duobės (30 pav.).

P duobė pailga, į galus siaurėjanti, 1,9x5,3 m dydžio, užpildyta pilkai juodu smėliu su degėsiais ir anglimis, 0,64 m gylio. Pjūvio vietoje yra netaisyklingos dubens formos. Duobės dugne rasta 16 akmenų, dalis jų gulėjo vienas ant kito (7 pav.).

29 pav. Pilkapis 3 prieš tyrinėjimus žvelgiant iš šiaurės vakarų.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 29. Barrow 3 before the exploration viewed from the northwest.

V ir Š duobių dalys, rekonstravus Nemenčinės kelią, atsidūrė po kelio sankasa. Kilus konfliktui su Vilniaus regiono kelių direkcija (A. Pletu) dėl minėtų duobių tyrimų, pasitenkinta daliniai tyrinėjimais.

V duobė buvo pailga, nežymiai užsiriečiančiu P galu. Ištirta 1x3,9 m dydžio, 0,22–0,24 m gylio duobės dalis, užpildyta pilkai juodu smėliu su degėsiais ir

anglimis. Pjūvio vietoje duobė yra lėkšto dubens formos. Jos užpilde rasti 4 akmenys.

Š duobė buvo netaisyklingos formos. Ištirtas maždaug trečdalnis duobės: ši dalis buvo 2,2x3,2 m dydžio, 1,17 m gylio, užpildyta intensyvios juodos spalvos smėliu su degėsiais ir anglimis. Iš dalinio duobės pjūvio matyti, kad duobė gilaus, vidutinio statumo šlaitais dubens formos. Duobės užpilde bei dugne rasta 14 akmenų, matyt, priklausiusių pilkapiro vainikui.

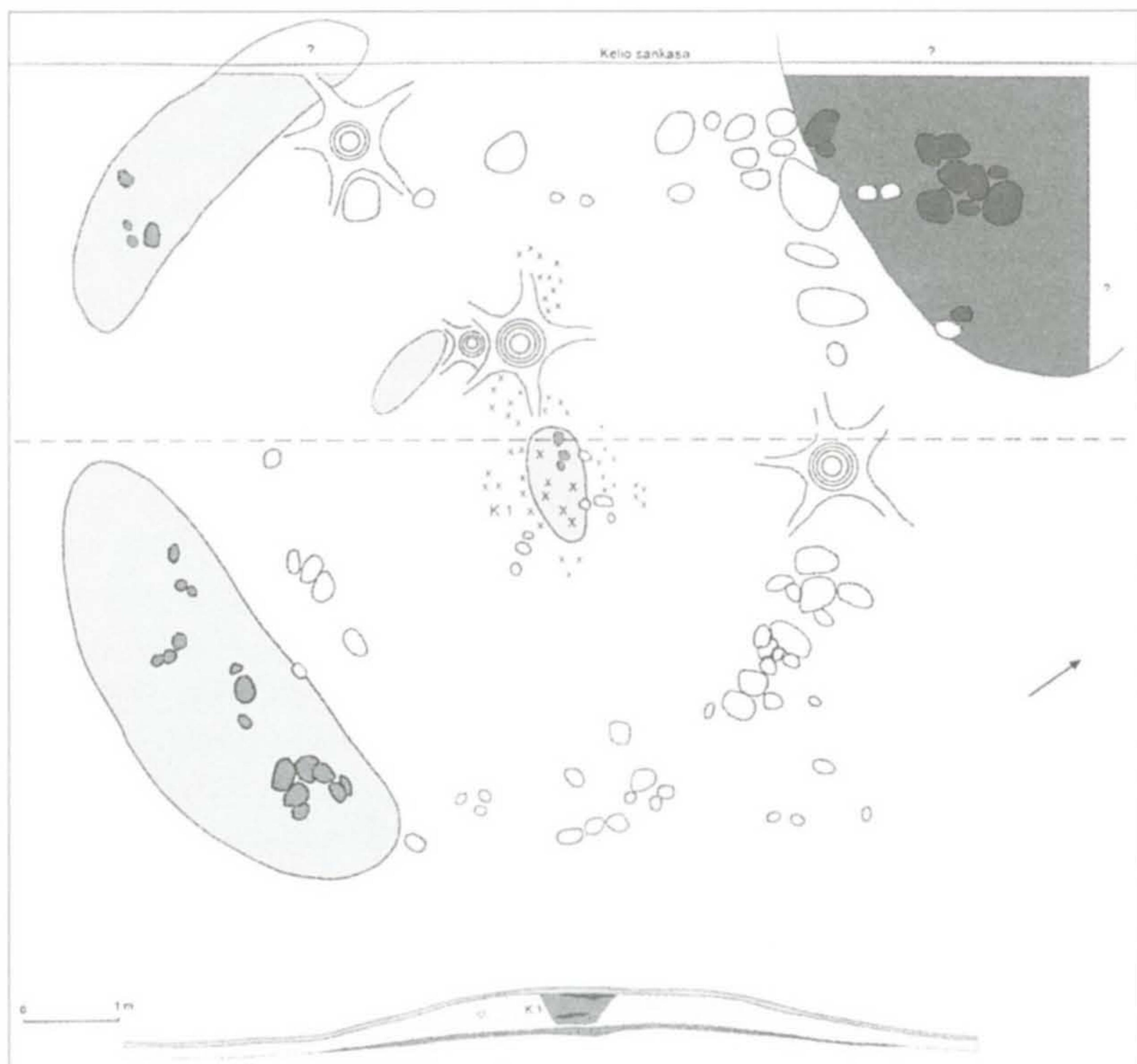
Dar viena įžemyje iškasta duobė rasta vainiko viuje 1,2 m į V nuo kapo duobės V krašto. Ji pailga ŠP kryptimi, 0,43x0,9 m dydžio, 0,19 m gylio, užpildyta pilkai juodu smėliu su degėsiais.

Truputį į R nuo pilkapiro centro, 0,25–0,27 m gylyje, sampilo smėlyje išryškėjo pilkai juodu smėliu su degėsiais užpildytos kapo duobės viršus. Duobė buvo 1,36 m ilgio R–ŠR – V–ŠV kryptimi (110° – 290°), 0,94 m (viršuje) ir 0,64 m (dugne) pločio, apie 0,31 m gylio (31 pav.). Duobės dugnų tiksliai ištirti buvo sunku, nes jis susiliejo su pilkapiro pagrindu – pilkai juodu smėliu. Tiesa, degintinių kaulų kartu su pelenais ir anglimis rasta gana plačiai pasklidusių už minėtos kapo duobės ribų bendrame, iškaitant duobę, 1,4x3,2 plote,

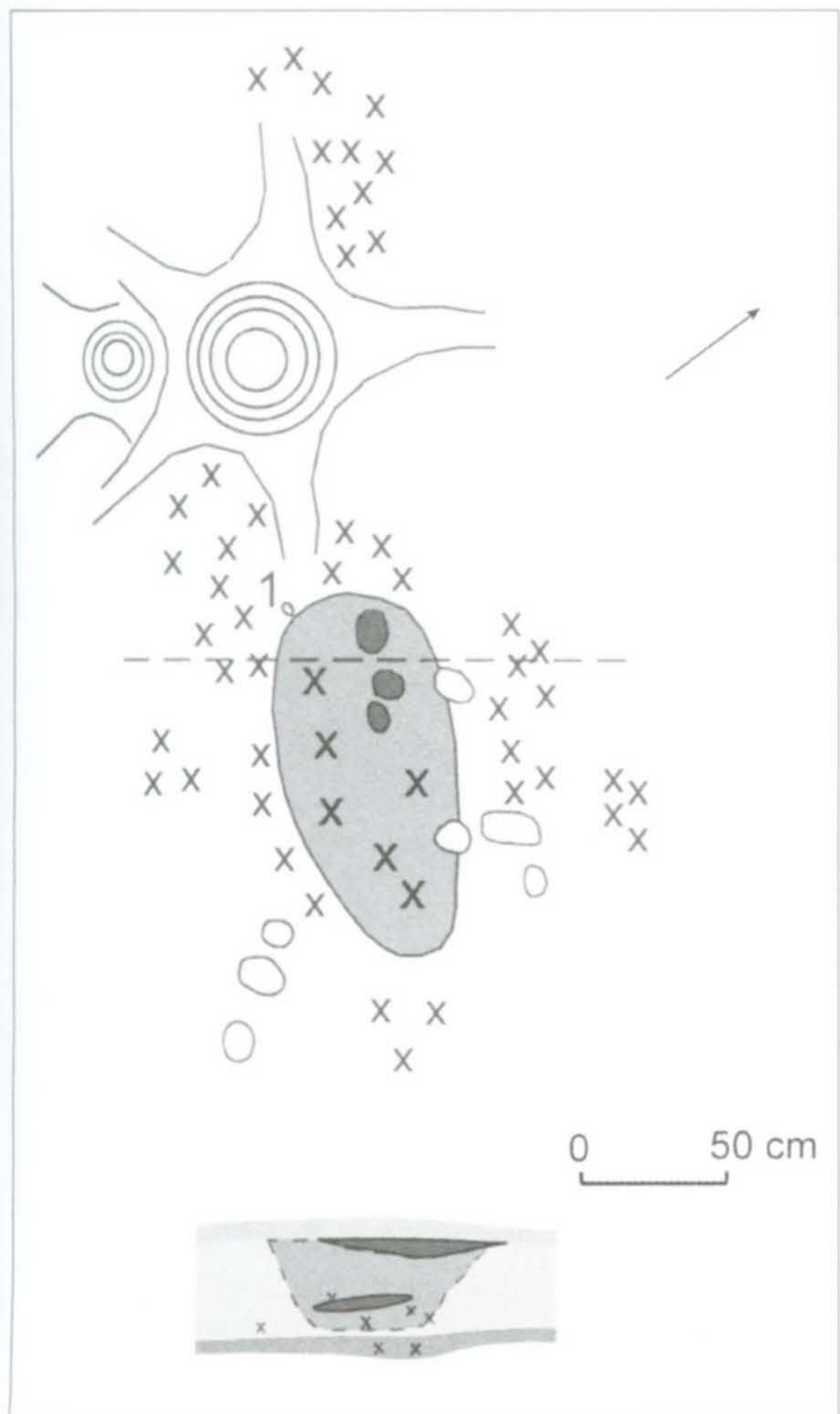
ištēstame ŠV–PR kryptimi. Šiame plote, ant kapo duobės V krašto, 0,39 m gylyje, tarp kaulų rasta ir geležinė diržo sagtis B formos priekine dalimi (22 pav.).

Mirusiojo kaulai visiškai sudegę, smulkūs, stipriai deformuoti, gelsvai kreminės, kai kurie – švieisiai pilkos spalvos, iš didelės $700\text{--}800^{\circ}$ laužavietės kartu su pelenais ir anglimis išrinkti beveik visi. Kai kuriuos skeleto fragmentus pavyko identifikuoti. Konstatuota, kad palaikai greičiausiai vieno asmens – 30–50 m. amžiaus vyro.

Pilkapio 4 PR dalis sunaikinta 7-ajame dešimtmetyje, klojant ryšių kabelių. Išlikusi sampilo dalis 4,8 m ilgio (ŠR–PV), 3,1 m pločio (ŠV–PR), aukščiausiamame taške siekia 0,63 m aukštį (32 pav.). Sampilo būta apie 0,48–0,54 m aukščio, supiltu iš geltono, vietomis balkšvo smėlio. Po sampilu iš karto aptiktas

30 pav. Pilkapio 3 planas ir pjūvis. V. Vaitkevičiaus brėž.
Fig. 30. Plan and sectional view of barrow 3.

31 pav. Pilkapio 3 kapo planas ir pjūvis. 1 – sagtis.
V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 31. Plan and sectional view of a burial in barrow 3.

įžemis – balkšvas smėlis su molio intarpais ir akmenukais. Ant įžemio, truputį įgilinant, buvo kraunamas vainikas. Iširusio vainiko akmenų rasta visame perkasoje. Tik Š pusėje išliko vainiko fragmentas iš 6 vidutiniškai $0,25 \times 0,3 \times 0,24$ – $0,26$ m dydžio akmenų, surikiuotų į vieną eilę (33, 34 pav.). Akmenų vainiko vidinis skersmuo galėjo būti apie 4,5–4,6 m. Už vainiko būta 2 duobių.

R duobė ovalo formos, $1,7 \times 2,6$ m dydžio, 0,74 m gylio, užpildyta juodu ir pilkai juodu smėliu su degėsiais, pjūvio vietoje dubens formos. Duobės užpilde rasti 6 akmenys.

V duobė apardyta klojant ryšių kabelių. Ji pailga, $2,1 \times 4$ m dydžio, 0,52 m gylio, užpildyta juodu smėliu

32 pav. Pilkapis 4 prieš tyrinėjimus žvelgiant iš pietvakarių.
V. Vaitkevičiaus nuotr.

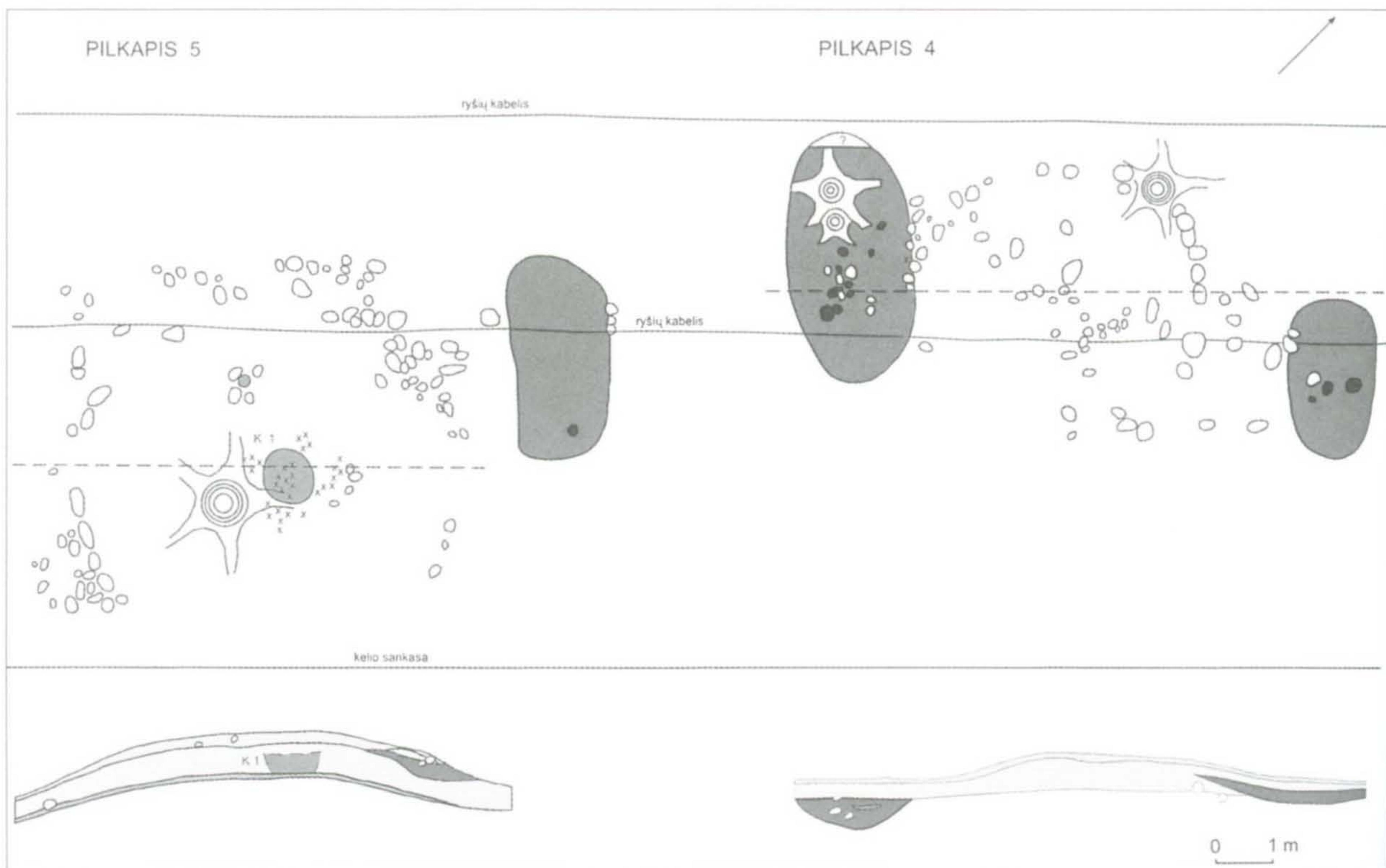
Fig. 32. Barrow 4 before the exploration viewed from the southwest.

su degėsiais ir anglimis. Pjūvyje dubens formos. Duobės užpilde rasta 17 vidutiniškai $0,2 \times 0,2 \times 0,11$ – $0,15$ m dydžio akmenų.

Tiriant pilkapį kapą nerasta. V duobės ŠR pakraštyje, 0,78 m gylyje, atsitiktinai rastas neidentifikuotas degintinis kaulas rodytų, kad čia būta degintinių kapų. Matyt, pilkapio PR dalyje buvęs kapas buvo visiškai sunaikintas klojant ryšių kabelių.

Pilkapio 5 PV dalis apardyta 7-ajame dešimtmetyje, klojant ryšių kabelių. Išlikusi sampilo dalis yra 6,4 m ilgio (ŠR–PV), 2,8 m pločio (ŠV–PR), aukščiausiai taške siekia 0,57 m aukštį (35 pav.).

Sampilo būta geltono, vietomis balkšvo smėlio su pavieniais smulkiais angliukais. Pagrindas – pilkai juodo smėlio su degėsiais sluoksnis po sampilu aptiktas 0,6–0,64 m gylyje. Sluoksnis nevienodai intensyvus, į kraštus plonėjantis, 0,08–0,14 m storio. Ant šio sluoksnio aptiki dalinai įgilinti iširusio vainiko akmenys. Geriau išliko vienas vainiko fragmentas P pusėje, susidedantis iš 19 akmenų. Didesni – vidutiniškai $0,45 \times 0,5 \times 0,4$ m dydžio pailgi akmenys čia buvo sudėti galais vienas prie kito ir sudarė vidinę vainiko akmenų eilę. Už jų, išorėje, gulėjo netvarkingai išmėtyti mažesni, vidutiniškai $0,2 \times 0,25 \times 0,16$ – $0,2$ m dydžio akmenys. Šio vainiko fragmento tėsinys į R (Nemenčinės kelio sankasos) pusę, Vilniaus regiono kelių direkcijos reikalavimu, nebuvo tiriamas. Pilkapio akmenų vainiko vidinis skersmuo buvo apie 5–5,2 m (33, 36 pav.).

33 pav. Pilkapių 4 ir 5 planas bei pjūviai. *V. Vaitkevičiaus* brėž.
Fig. 33. Plan and sectional views of barrows 4 and 5.

I ŠR nuo vainiko aptikta pailga, 1,4–1,6x3,4 m dydžio, 0,42 m gylio duobė, užpildyta juodu smėliu su degėsiais ir anglimis. Pjūvio vietoje ji yra lėkšto dubens formos.

Šiek tiek į R nuo pilkapiro centro, 0,39 m gylyje, sampilo smėlyje išryškėjo pilkai juodu smėliu ir degėsiais užpildytos kapo duobės viršus. Duobė beveik apskrita, 0,78x0,84 m dydžio. Pjūvio vietoje ŠV–PR

kryptimi duobės plotis siekė 0,85 m (viršuje) ir 0,65–0,7 m (apačioje), o gylis – apie 0,52 m (37 pav.). Duobės dugnas faktiškai susiliejo su pilkapiro pagrindu – pilkai juodu smėliu, tačiau susidarė įspūdis, kad duobė minėtame pagrindo sluoksnyje buvo netgi šiek tiek įgilinta. Degintinių kaulų kartu su pelenais bei anglimis taip pat rasta už kapo duobės ribų bendrame,

34 pav. Vaizdas į pilkapiro 4 perkasą baigus tyrimus.
V. Vaitkevičiaus nuotr.
Fig. 34. View to the trench of barrow 4 after the explorations.

35 pav. Pilkapis 5 prieš tyrinėjimus žvelgiant iš šiaurės. *V. Vaitkevičiaus* nuotr.
Fig. 35. Barrow 5 before the exploration viewed from the north.

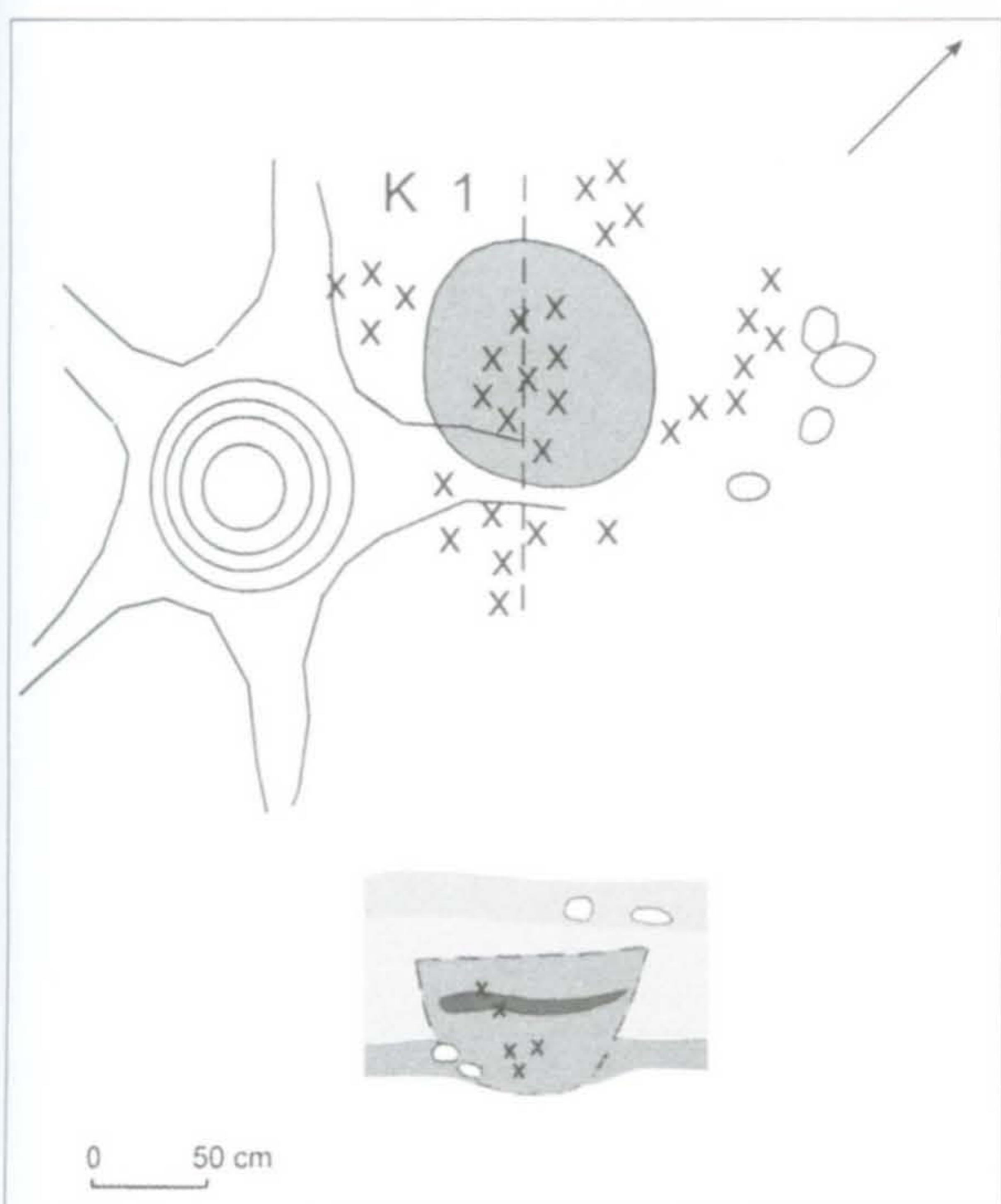

36 pav. Pilkapio 5 perkaso šiaurės vakarinė dalis žvelgiant iš vakarų. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 36. The north-western part of the trench of barrow 5 viewed from the west.

įskaitant kapo duobę, 1,3x1,5 m plote, šiek tiek ištęstame ŠV–PR kryptimi. Iłkapių nerasta.

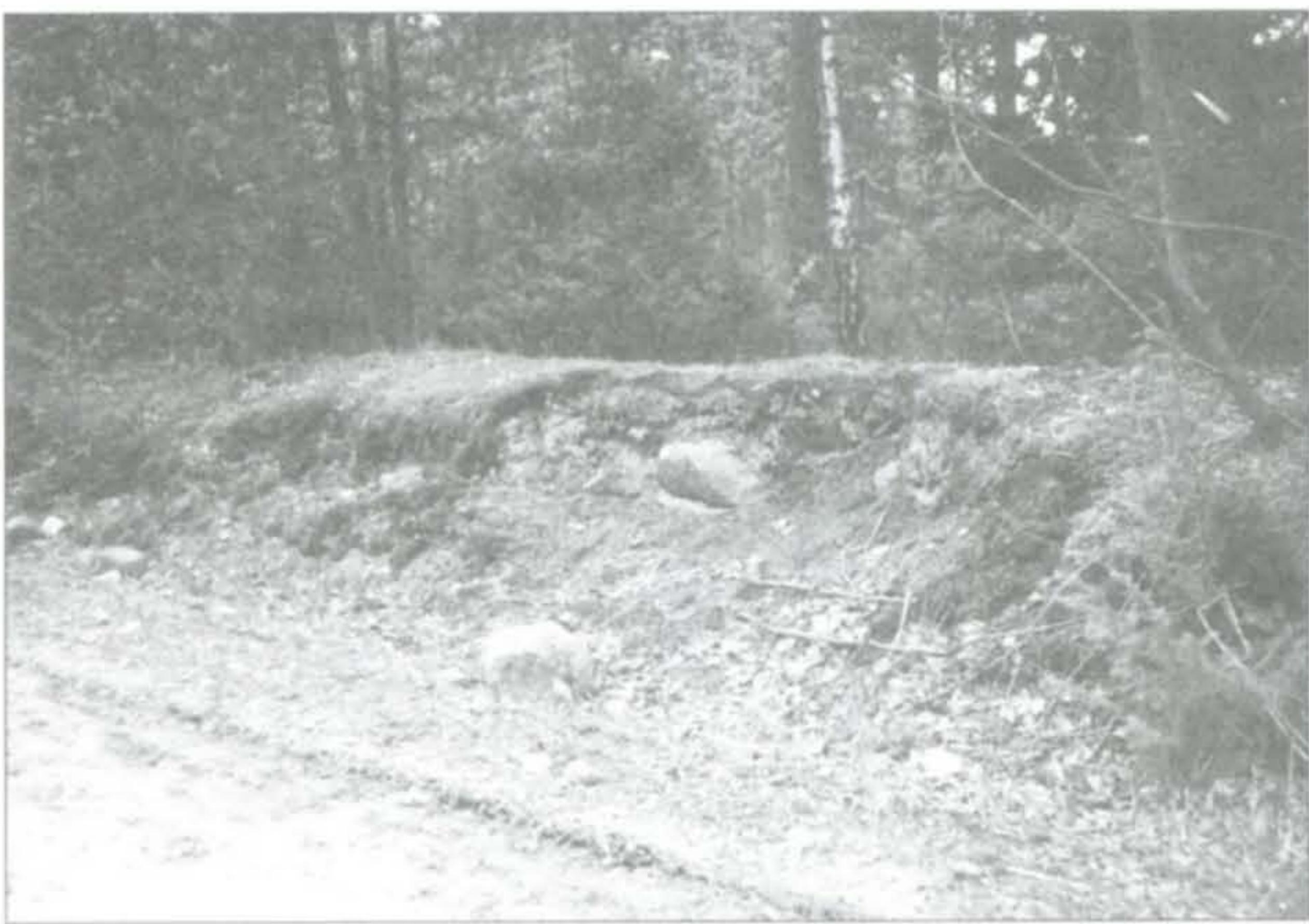
Mirusiojo kaulai sudegę, smulkūs, deformuoti, gelsvai rusvos ir šviesiai pilkos spalvos, iš 600–700° laužavietės kartu su pelenais ir anglimis išrinkti ne visi. Kai kuriuos skeleto fragmentus pavyko identifikuoti.

37 pav. Pilkapio 5 kapo planas ir pjūvis.

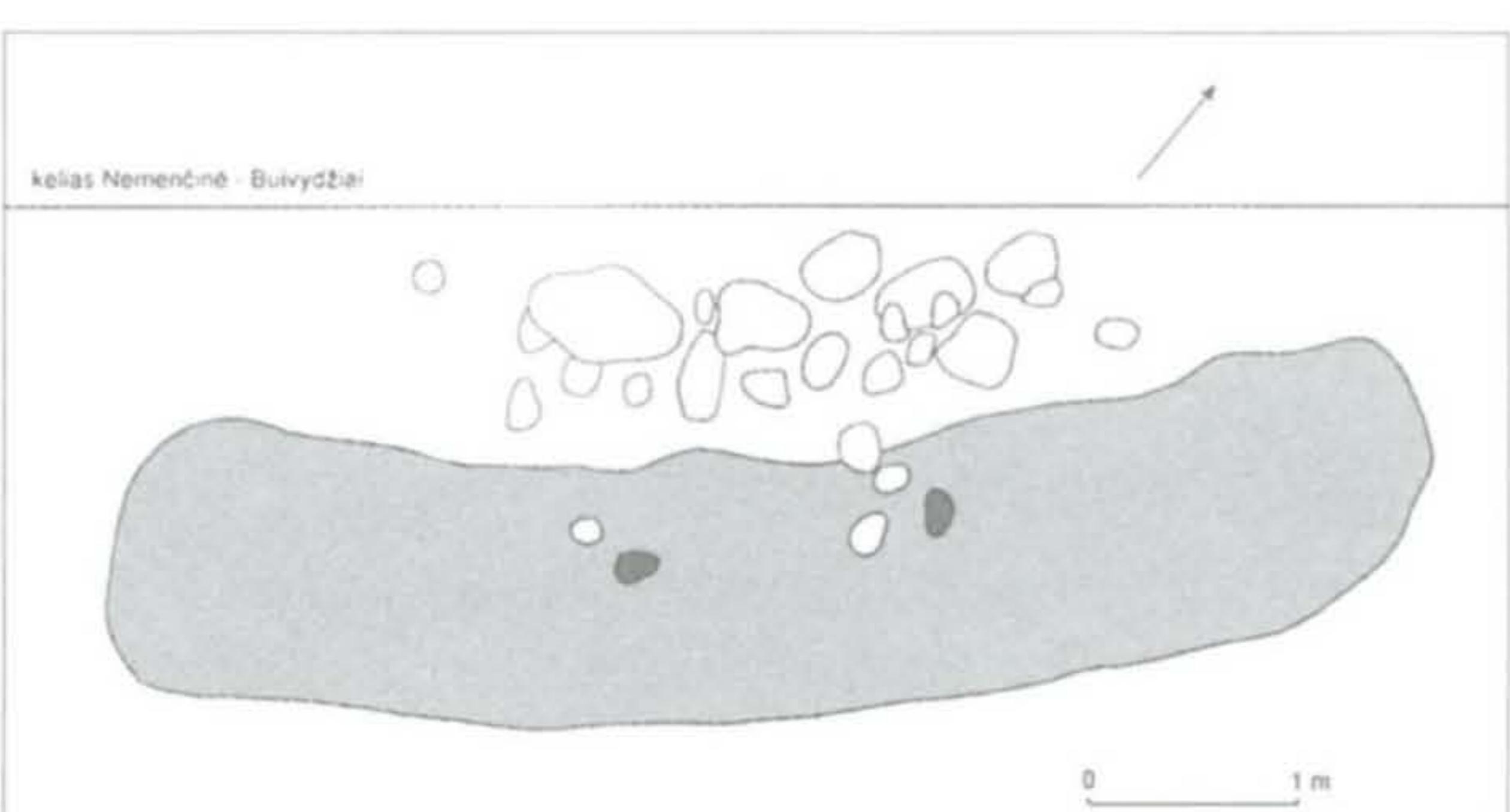
V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 37. Plan and sectional view of a burial in barrow 5.

38 pav. Pilkapio 6 likučiai prieš tyrinėjimus žvelgiant iš šiaurės. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 38. Remains of barrow No 6 before the exploration viewed from the north.

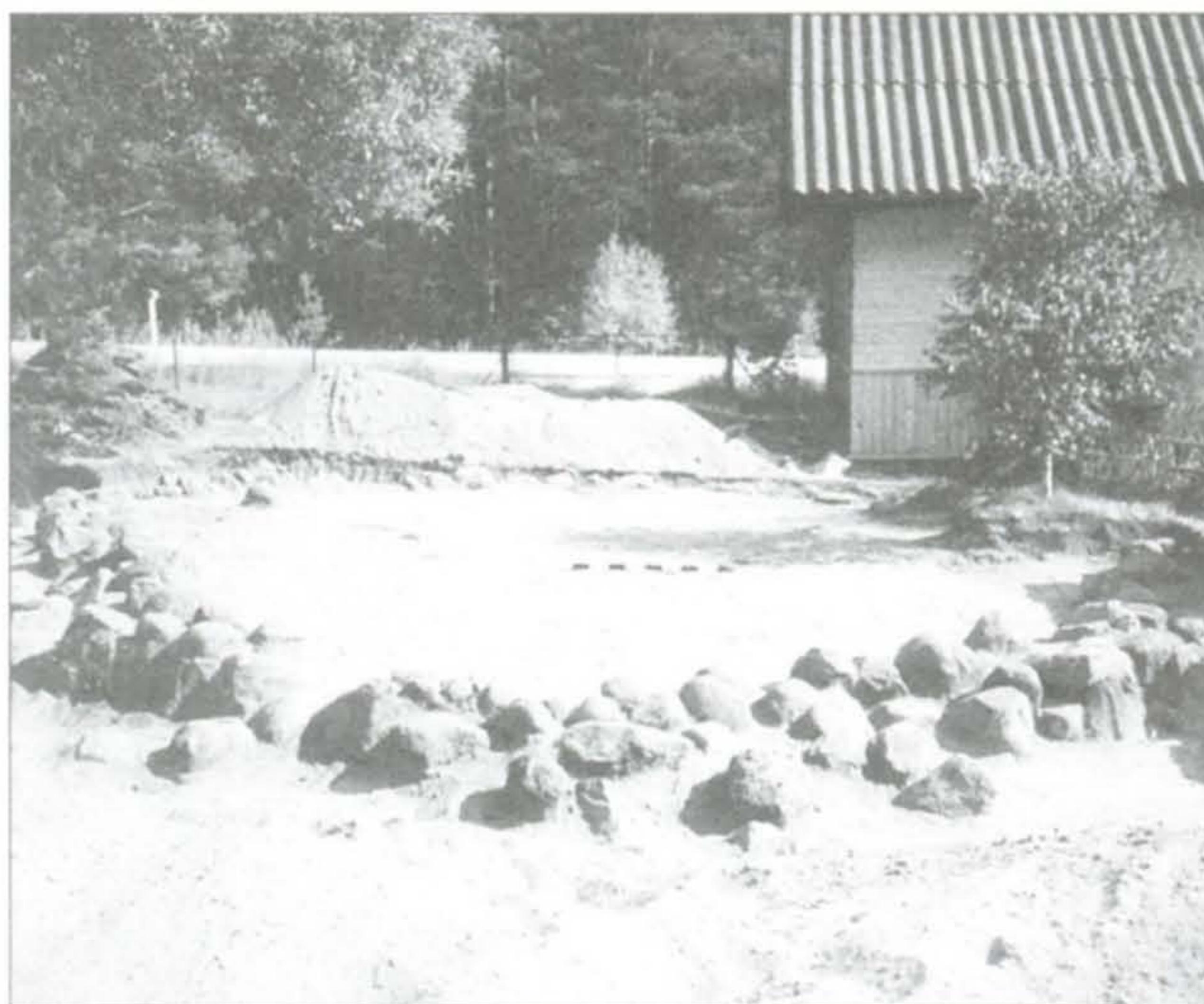
39 pav. Pilkapio 6 likučių planas. *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 39. Plan of the remains of barrow 6.

40 pav. Pilkapio 7 vieta J. ir Z. Voitkevičių sodybos kieme žvelgiant iš šiaurės rytų. *V. Vaitkevičiaus nuotr.*

Fig. 40. Location of barrow 7 in J. and Z. Voitkevičiai's homestead viewed from the northeast.

41 pav. Vaizdas į pilkapių 7 perkasą iš šiaurės vakarų.

V. Vaitkevičiaus nuotr.

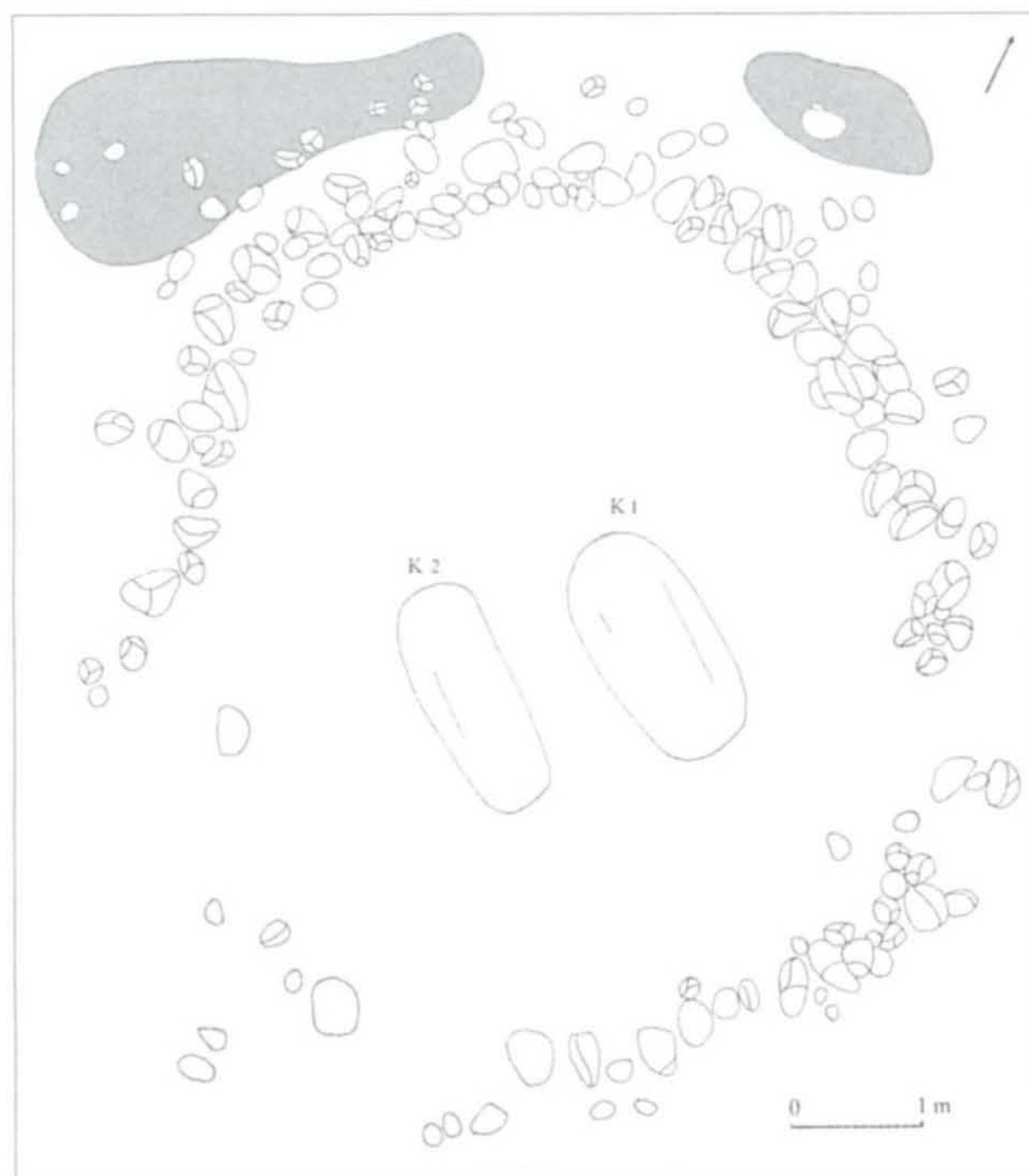
Fig. 41. View to the trench of barrow 7 from the northwest.

43 pav. Pilkapiro 7 šiaurės vakarinės duobės pjūvis.

V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 43. Sectional view of the north-western pit of barrow 7.

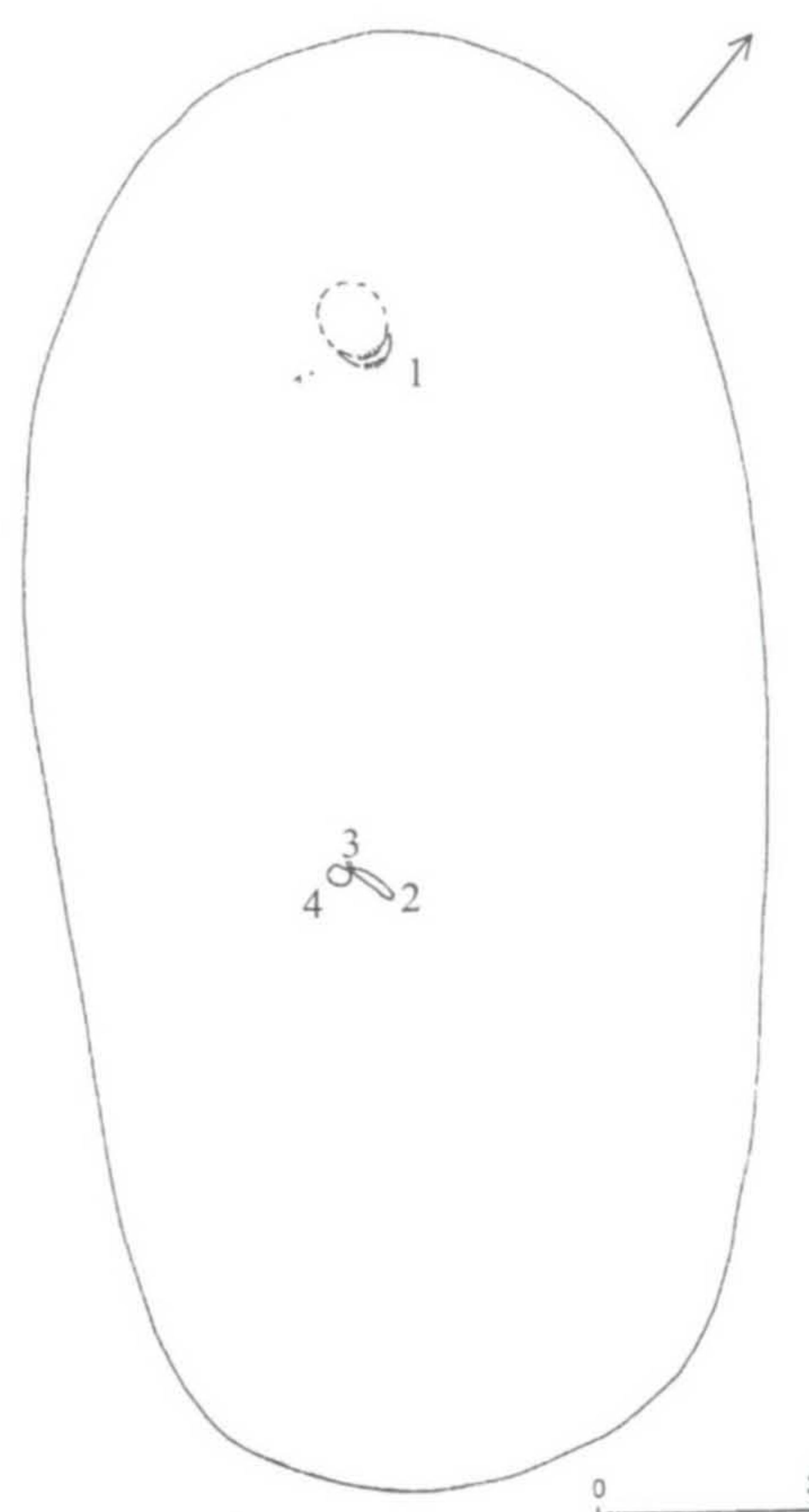

42 pav. Pilkapiro 7 planas. *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 42. Plan of barrow 7.

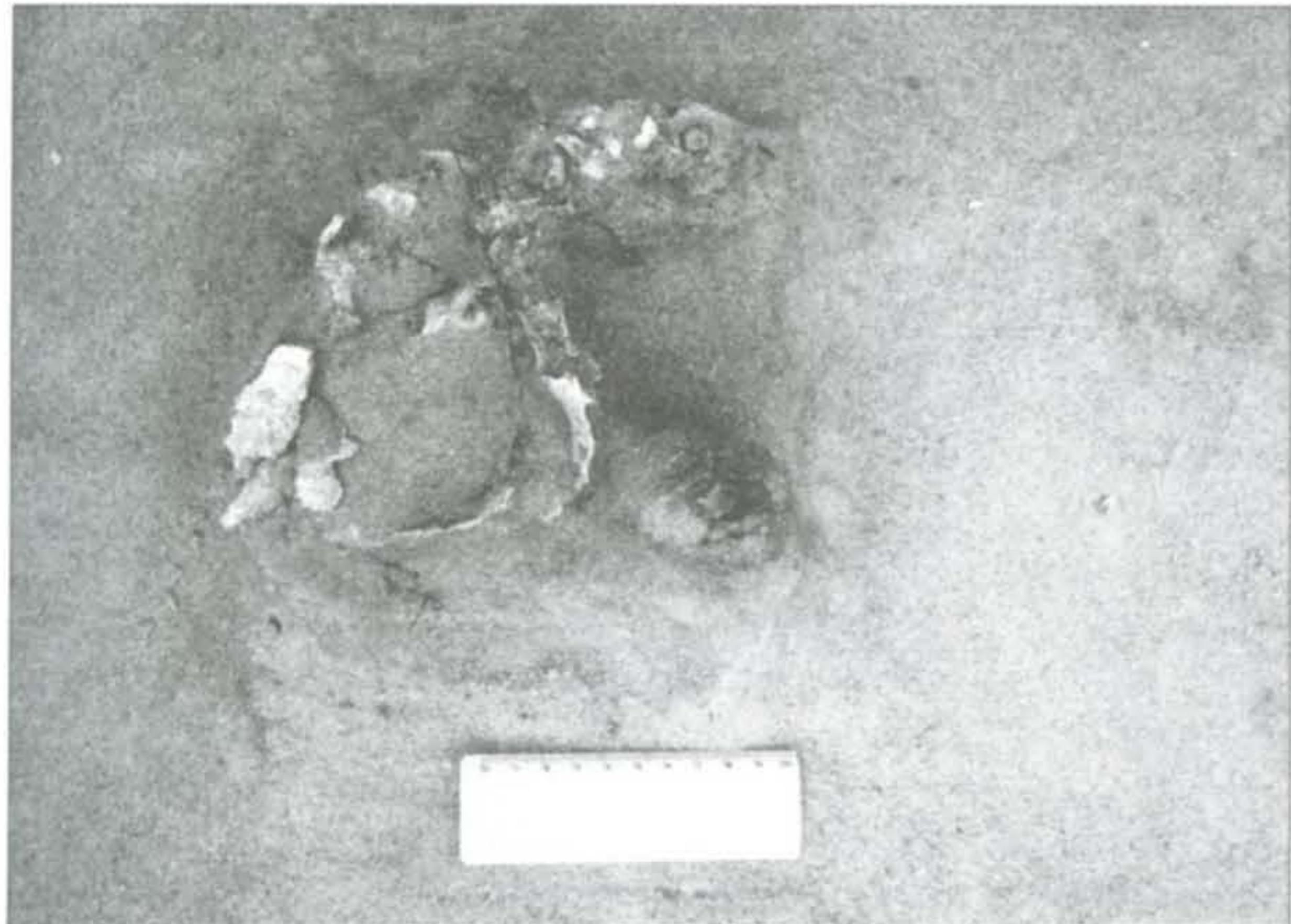
Konstatuota, kad palaikai greičiausiai vieno asmens – 25–45 m. amžiaus moters.

Turint galvoje laidotuvų ritualo kontekstą, pamintina, kad šiek tiek iš ŠV nuo pilkapiro centro,

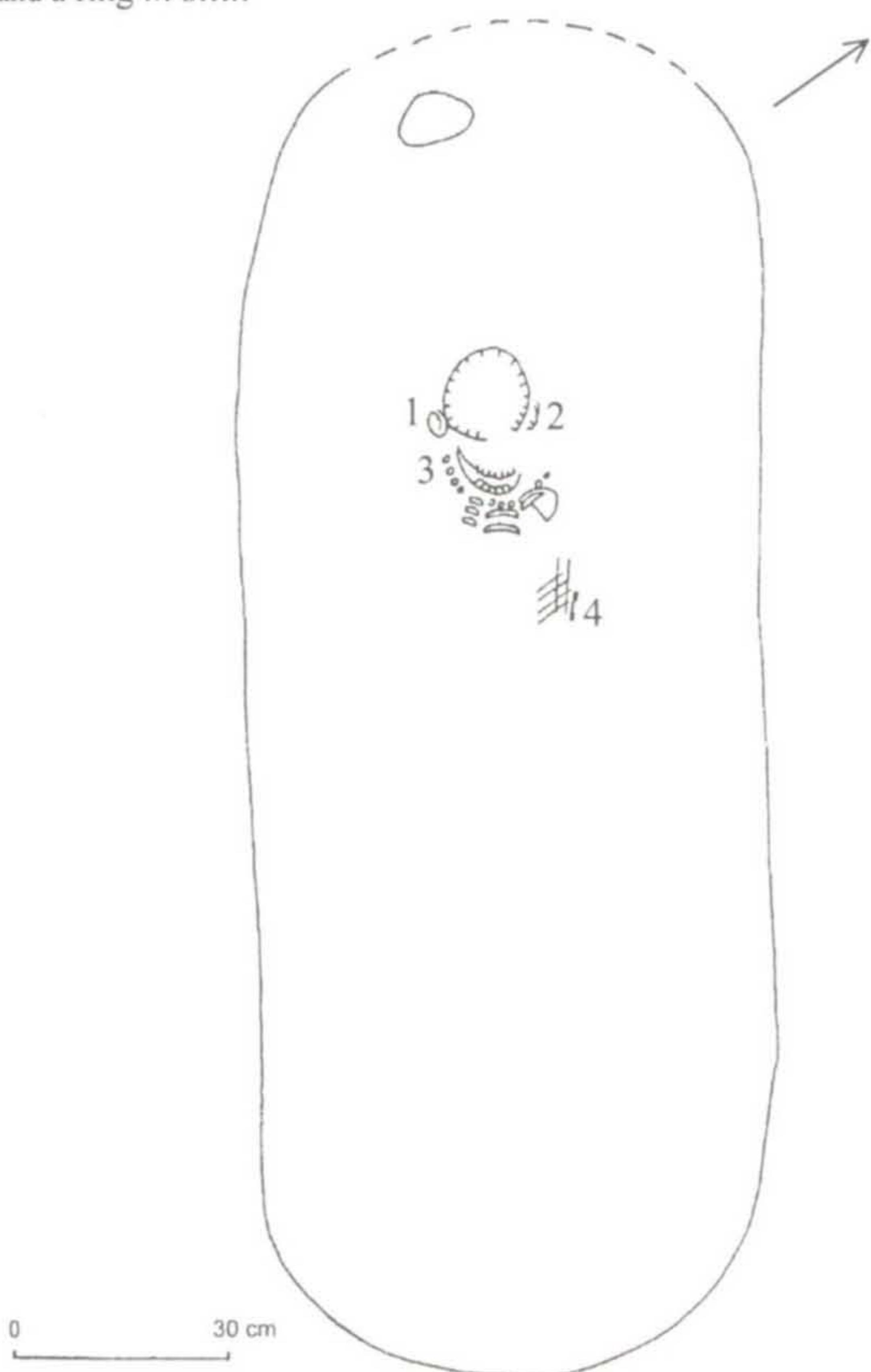
44 pav. Pilkapiro 7 kapo 1 planas. 1 – žiedelis, 2 – peilis, 3 – makštų apkalas, 4 – plokščias akmuo. *V. Vaitkevičiaus brėž.*

Fig. 44. Plan of burial 1 in barrow 7. 1 – ringlet, 2 – knife, 3 – sheath plating, 4 – flat stone.

45 pav. Pilkapio 7 kapas 1. Suirusios kaukolės fragmentai ir žiedelis *in situ*. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 45. Plan of burial 1 in barrow 7. Fragments of a cranium and a ring *in situ*.

46 pav. Pilkapio 7 kapo 2 planas. 1, 2 – žiediniai antsmilkiniai, 3 – karolių ir pakabučių apvara, 4 – pasaginė emaliuota segė, /// – užsikonservavę odos, audinio ir medžio fragmentai.
Braižė V. Vaitkevičius.

Fig. 46. Plan of burial 2 of barrow 7. 1, 2 – annular temple-shields, 3 – string for beads and pendants, 4 – enamel brooch of horse-shoe shape, /// – preserved fragments of leather, fabric and wood.

47 pav. Spejamo pilkapio vieta prieš tyrinėjimus žvelgiant iš šiaurės rytų. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 47. Hypothetic location of a barrow before the exploration viewed from the northeast.

įžemyje, 1,09 m gylyje nuo sampilo viršaus aptikta $0,26 \times 0,28$ m dydžio pilkai juodu smėliu užpildyta duobutė-stulpavietė (?), pjūvio vietoje užapvalinto kūgio formos, 0,22 m gylio. Jai iš kraštų būta trijų vidutiniškai $0,15 \times 0,2 \times 0,2$ m ir vieno $0,1 \times 0,1 \times 0,15$ m dydžio akmenų. Vienas jų iš dalies duobutę dengė.

Pilkapio 6 ŠV dalis sunaikinta rekonstruojant kelią Nemenčinė–Buivydžiai. Pasak vietos gyventojų, darbų vykdytojas Sinkevičius pasakodavės, kad būtent šioje vietoje kelininkai rado, jo teigimu, išdėliotų akmenų ir kardą.

Prieš pradedant tyrimus, iš eroduojančio kelio šlaito kyšojo keli pilkapio vainiko akmenys (38 pav.). Tyrimų metu aptiktas 24 akmenų vainiko fragmentas. Ant didelių – vidutiniškai $0,3 \times 0,45 \times 0,2$ m dydžio akmenų buvo sukrauti mažesni vidutiniškai $0,15 \times 0,2 \times 0,18$ – $0,2$ m dydžio akmenys. Už vainiko PR pusėje aptikta pailga, $1,48$ – $1,52 \times 5,8$ m dydžio, $0,46$ – $0,58$ m gylio duobė, užpildyta pilku smėliu su degėsiais (39 pav.). Pjūvio vietoje ji yra dubens formos. Duobėje rasti 2 akmenys, matyt, priklausę vainikui.

Pilkapis 7. 3-iajame dešimtmetyje įkūrus Voitkevičių sodybą atsidūrė jos kieme. Pilkapio sampilo nėliko nė žymės (40 pav.). Prieš pradedant tyrimus, pilkapio vietą žymėjo keliolika iš žemės kyšančių vainiko akmenų. Tyrimų metu rastas palyginti gerai išlikęs 128 akmenų vainikas (41 pav.). Iširusios tik P–PV bei R jo dalys. Vainikui naudoti vidutiniškai

0,19x0,22x0,15 m ir didesni, apie 0,27x0,33x0,22 m dydžio, akmenys, kurie buvo kraunami dviem eilėmis (6 pav.). Š pusėje išorinė vainiko akmenų eilė sukrauta šiek tiek žemiau už vidinę. Akmenų vainiko dydis viduje – 5,4 m (PV–ŠR)x6,1 m (ŠV–PR). Už akmenų vainiko, ižemyje, išryškėjo 2 duobės (42 pav.).

Š duobė pailga, 0,7x1,6 m dydžio, užpildyta pilku smėliu su degésiais, pjūvio vietoje dubens formos, siekė 0,35 m gylį. Jos dugne rasti 2 akmenys.

ŠV duobė netaisyklingos formos, siaurėjanti į ŠR pusę, 1,68x3,1 m dydžio, iki 0,86 m gylio (PV), užpildyta pilku smėliu su degésiais, pjūvyje dubens formos. Duobėje, daugiausiai viršutinėje jos dalyje, rasta 12 akmenų, matyt, priklausiusių pilkapiro vainikui (43 pav.).

Vainiko viduje (pilkapiro pagrindo lygyje) aptikta tik apie sodybos egzistavimą bylojančių griuvenų ir degésių plotelių. 0,93 m giliau nei vainiko pagrindo lygis, truputį į ŠR nuo pilkapiro centro, ižemyje, išryškėjo griautinio kapo 1 kontūrai. Kapo duobė 0,82–0,94x1,8 m dydžio, orientuota ŠV–PR kryptimi, šiek tiek platesnė PR gale. Išilgai duobės būta tarsi karsto kontūro linijų. Atstumas tarp jų – 0,55 m.

Mirusiojo kaulai sunykę. Išliko tik stipriai erodavusios kaukolės ir viršutinių kaklo slankstelių fragmentai. Konstatuota, jog kape palaidotas 6 (± 2) m. amžiaus vaikas, pagal įkapes – berniukas. Jo kūnas buvo orientuotas apytikriai 325°–145° kryptimi, galva į ŠV (44 pav.).

Mirusiojo kojų (?) srityje rastas sukorodavės 11,1 cm ilgio peilis nulūžusia įtvara, po peiliu – sukorodavės geležinis makštų apkolas ir rausvos spalvos, plokščias, 5,83x6,61x2,75 cm dydžio, smulkiagrūdis granito akmuo, neturintis gludinimo žymių. Prie mirusiojo smakro, dešinėje, rastas žalvarinis keturkampio formos žiedelis (12, 45 pav.).

0,95 m giliau nei vainiko pagrindo lygis, lygiagrečiai aprašytam kapui (už 0,66 m į PV nuo jo), išryškėjo kapo 2 kontūrai. Kapo duobė 0,7x1,8 m dydžio, orientuota ŠV–PR kryptimi. Išilgai duobės būta tarsi karsto kontūro linijų.

Mirusiojo griauciai labai sunykę. Išliko tik erodavusios kaukolės, kaklo ir krūtinės slankstelių, kairės pusės šonkauliu, kairiosios mentės, raktikaulio, žasti-

kaulio ir alkūnkaulio fragmentai. Konstatuota, jog kape palaidotas 9 (± 2) m. amžiaus vaikas, pagal įkapes – mergaitė. Jos kūnas buvo orientuotas 305°–125° kryptimi, galva į ŠV (46 pav.).

Prie mirusiosios smilkinių, kairėje ir dešinėje, rasta po 3 žiedinius antsmilkinius (18, 19 pav.). Po kaklo ir krūtinės slanksteliais rasta karolių ir pakabučių apvara, kurią sudarė gintaro, emilio, stiklo karoliai, žalvariniai kibirėlio formos pakabučiai, cilindrėliai ir įvijos (13, 15 pav.). Mirusiosios kairėje, prie alkūnkaulio, galais į viršų rasta pasaginė emaliuota segré (14, 19 pav.).

Spėjamo pilkapiro vieta tyrinėta kelio Nemenčinė–Buivydžiai ŠV pusėje, 0,03 km į ŠR nuo Voitkevičių sodybos (47 pav.). Išanalizavus 1971 m. duomenis apie Pakalnių pilkapyną, paaiškėjo, kad Nemenčinės kelio ŠV pusėje turėtų būti 1 ar 2 nefiksuočių pilkapių. Vieno šių suardytų pilkapių vietą parodė S. Lučiūn iš Šventininkų. Apie čia buvusius kampus Kelių tarnybos darbų vykdytojas Sinkevič tai pat pasakodavo Z. ir J. Voitkevičiams iš Pakalnių. Pasakota, kad rekonstruojant Nemenčinės kelią čia buvo rasta žmonių kaulų.

Tyrimų metu nustatyta, kad rekonstruojant Nemenčinės kelią bei klojant ryšių kabelius visas viršutinis žemės paviršius spėjamo pilkapiro vietoje buvo nustumdytas iki ižemio ir giliau (plg. pilkapiro 4 atvejį). Vis dėlto galima įtarti, kad 1 ir 2 plotų viršutiniame maišytos žemės sluoksnyje aptiki pavieniai akmenys galėjo priklausyti sunaikinto pilkapiro akmenų vainikui.

Padėka

Prie Pakalnių ekspedicijos organizavimo ir darbo, rastos medžiagos išsaugojimo ir tyrimų prisidėjo: Jana ir Zigmantas Voitkevičiai, Santakos girininkijos girininkas Ramūnas Stankevičius ir pavaduotojas Giedrius Juknevičius, Kultūros vertybių apsaugos departamento archeologai Zenonas Baubonis ir Rimantas Kraujalis, VU studentai archeologai Inga Marmaitė ir Vytenis Dapkevičius, VU Medicinos fakulteto doc. dr. Rimantas Jankauskas ir LNM restauratorė Marytė Glemžienė. Už tai jiems visiems šios publikacijos autorius nuoširdžiai dėkoja.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĀRAŠAS

- Balke B., Bender W.**, 1983 – Cmentarzysko kultury przeworskiej w Wąchocku woj. kieleckie. Studium krytyczne materiałów // Materiały Starożytnie i Wczesnośredniowieczne. Warszawa, 1983. Vol. 5, p. 121–190.
- Balke B.**, 1976 – Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Brzesciach, pow. Bialobrzegi, stanowisko 1 // Wiedomości archeologiczne. Warszawa, 1976. Vol. XLI, z. 1, p. 42–61.
- Beilke-Voigt I.**, 1998 – Frühgeschichtliche Miniaturobjekte mit Amulettcharakter zwischen Britischen Inseln und Schwarzen Meer. Bonn, 1998.
- Bitner-Wróblewska A.**, 2001 – Zagadka grobu 81 z miejscowości Netta, pow. Augustów // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2001. T. 21, p. 129–138.
- Bliujiénė A.**, 2003 – Lithuanian Amber Artifacts from Roman Iron Age to Early Medieval Times // Amber In Archaeology. Proceedings of the 4th International Conference on Amber in Archaeology Talsi 2001. Riga, 2003, p. 47–71.
- Bliujus A.**, 1983 – Eitulionių pilkapynas // Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1983, kn. 5, p. 31–40.
- Butėnas E.**, 1999 – Sagtys iš Rytų Lietuvos pilkapių (tipai, paskirtis) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1999. T. 18, p. 37–56.
- Cehak Holubowiczowa H.**, 1936 – Zabytki archeologiczne województwa Wileńskiego i Nowogródzkiego. Wilno, 1936.
- Glemžienė M.**, 2000 – Radinių, rastų Pakalnių (Vilniaus r.) pilkapyje, kape Nr. 2, restauravimas // Muziejinių vertybių restauravimas ir saugojimas. Problemos ir sprendimai. Vilnius, 2000, p. 9–15.
- Godłowski K.**, 1970 – The chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe. Kraków, 1970.
- Jabłońska A.**, 1992 – Zapinki podkowiaste z emalią w Europie Północno-Wschodniej w okresie wpływów rzymskich // Acta Baltico-Slavica. Poznań, 1992. T. 21, p. 116–165.
- Kaczyński M.**, 1981 – Południowa strefa osadnictwa bałtyjskiego na obszarze Jacwieży w I tysiącleciu naszej ery // Rocznik Białostocki. Białystok, 1981. T. 14, p. 169–199.
- Kačkutė R.**, 1995 – Lietuvos moterų galvos dangos papuošalai I–IV amžiais // Baltų archeologija. Vilnius, 1995, Nr. 4, p. 14–24.
- Kliaugaitė V.**, 1999 – Archeologinių tyrinėjimų Baliulių pilkapyne (A 1063), Švenčioniu r., Padubės sen., ataskaita. Vilnius, 1999. LIIR F. 1–3451.
- Kliaugaitė V.**, 2000 – Tyrinėjimai Baliulių pilkapyne 1999 m. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1999 ir 2000 metais. Vilnius, 2000, p. 174–179.
- Kudaba Č.**, 1992 – Senieji kalnai // Apie Lietuvos žemę. Sudarė Č. Kudaba ir R. Krupickas. Kaunas, 1992, p. 365–368.
- LAA**, 1977 – Lietuvos archeologijos atlasas. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai. Vilnius, 1977. T. 3.
- Madýda-Legutko R.**, 1986 – Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum // B.A.R. International Series. Oxford, 1986. Vol. 360.
- Michelbertas M.**, 1972 – Prekybiniai ryšiai su Romos imperija // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, 1972, p. 5–125.
- Michelbertas M.**, 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.
- Michelbertas M.**, 1996 – Centrinė Lietuva – romėniškojo laikotarpio emaliuotų dirbinių gamybos centras // Vidurio Lietuvos archeologija. Etnokultūriniai ryšiai. Vilnius, 1996, p. 18–26.
- Navarackas A.**, 1971 – [1971 10 05 kreipimasis į Moksline metodinę istorijos ir kultūros paminklų tarybą, prašant įtraukti į kultūros paminklų sąrašus naujus archeologinius objektus] // Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1968–1975 m. Vilnius. LIIR. F. 1–512, p. 49–50.
- Nowakowski W.**, 1996 – Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt // Veröffentlichung des vorgeschichtlichen Seminars in Marburg. Marburg–Warszawa, 1996, Bd. 10.
- Sidrys R. V.**, 1994 – Vakarų baltų gintaro įkapės geležies amžiuje // Acta Historica Universitatis Klaipedaensis. Klaipėdos miesto ir regiono archeologijos ir istorijos problemos. Klaipėda, 1994. T. 2, p. 59–106.
- Simniškytė A.**, 1998 – Eikotiškio kapinynas Rytų Lietuvos pilkapių kultūros kontekste // Istorija. Vilnius, 1998. T. 37, p. 14–24.
- Šimėnas V.**, 1996 – Smailieji kovos peiliai-durklai baltų kraštuose I m. e. tūkstantmečio viduryje // Vidurio Lietuvos archeologija. Etnokultūriniai ryšiai. Vilnius, 1996, p. 27–71.
- Šimėnas V.**, 1998a – Skersabalių pilkapyne 2-osios grupės tyrinėjimai 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 165–168.
- Šimėnas V.**, 1998b – Dvyliškio (Paraisčių) pilkapyne tyrinėjimai 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998, p. 161–164.

Tautavičius A., 1970š – Degsnės-Labatiškių pilkapių Molėtų r., Dubingių apylinkėje, 1970 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius, 1970. LIIR. F. 1–291.

Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (VI–X a.). Vilnius, 1996.

Tempelmann-Mączyńska M., 1985 – Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum // Römisch-germanische Forschungen. Mainz am Rhein, 1985. T. 43.

Vaitkevičius V., 2000 – Pakalnių pilkapių tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais. Vilnius, 2000, p. 225–232.

Vaitkuskienė L., 1999 – Žvilių kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1999. T. 17.

Valatka V., 1984 – Maudžiorų plokštinis kapinynas (1964 ir 1966 m. tyrinėjimų duomenys) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1984. T. 3, p. 6–24.

Vaškevičiūtė I., 1981 – Šilininkų (Klaipėdos raj.) senkapis // Kraštotojra. Vilnius, 1981. T. 12, p. 73–76.

Zabiela G., 1995 – Rėkučių pilkapis // Kultūros paminklai. Vilnius, 1995. T. 2, p. 11–13.

Ziemlińska-Odojowa W., 1961 – Badania wykopaliskowe w 1959 r. na cmentarzysku kurganowym w miejscowości Żywa Woda, pow. Suwałki // Rocznik Białostocki. Białystok, 1961. T. 1, p. 193–221.

Бажан И. А., Каргапольцев С. Ю., 1989 – В-образные рифленые пряжки как хронологический индикатор синхронизации // Краткие сообщения института археологии. Москва, 1987, Вып. 190, с. 28–35.

Казакявичюс В., 1988 – Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.

Лухтанас А., 2001 – К вопросу об исчезновении культуры штрихованной керамики в бассейне Нерис (городища и селища в Кернаве) // Archaeologia Lituanica. Вильнюс, 2001. Т. 2, с. 22–28.

SANTRUMPOS

LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus

VU – Vilniaus universitetas

PAKALNIAI BARROWS (VILNIUS DISTRICT)

Reikšminiai žodžiai – keywords: Rytų Lietuvos pilkapių kultūra – East Lithuanian Barrow Culture, laidotuvių apeigos – burial rites.